

STIG SIVENIUS

S:TA MARIA KYRKA

|

HEMMESDYNGE

Den III kyrkans återinvigning skänkte Mariabilden.

"GAMMAL ÄR KYRKAN, HERRENS HUS."

Hemmesdynge är ett ovanligt församlingsnamn. Det kan ha sitt stora intresse att veta vad namnet egentligen betyder och vilka varianter namnet undergått under tidernas lopp.

Kyrkan byggdes på 1100-talet och den by, som växte upp kring kyrkan, fick namnet Hemmesdynge, vilket blev församlingens namn. Även om socknen hör till de av Hans Larsson så kallade "Hemmabyarna" och att här är den goda jorden, så är det ändå icke där rötterna ligga till namnets ursprung.

En uppgift, så långt tillbaka i tiden som från år 1283, förmåler, att kyrkan benämndes Haemminxdyngae. Namnet är ett latinskt ord i genitivform, där den förra delen "Hemming" är ett mansnamn, hövding eller storbonde, och den senare delen "dyngja" hans bostad i betydelsen av underjordiskt rum eller hög. Bostadsstandarden på 1200-talet var inte så utvecklad.

Det finns i kyrkans sakristia en tavla, på altartavlans baksida, upptagande namnen på de som varit präster i församlingen allt ifrån reformationstidens dagar. Det första namnet på denna s.k. "Series Pastorum" är en Herr Jörgen och i en skriftlig vittneshandling från hans tid har han skrivit sitt namn som "Herr Jörgen i Hemmesdynge". Det som är det intressanta i detta sammanhang är att församlingsnamnet då år 1541 stavades som nu Hemmesdynge. I en bouppteckning från år 1590 anges församlingsnamnet som Hemmetsdöng och enligt en annan uppgift från 1620 Hemmingsdynge. Hur församlingsnamnet stavades på 1700-talet

framgår av nattvardskalken, sockenbudskalken och flaskan för nattvardsvin till sockenbudskalken. På nattvardskalken är ingravat följande ord: "denne Kalk Till Komer Hiemmers Döinge Körka Ao 1729". Ungefär femtio år senare anskaffades av kyrkoherde Jöns Murbeck en sockenbudskalk på vilken det står: "Tillhör Hemmestyngge och Södra Åby Kyrkor 1768. Jöns Murbeck". Två år senare tillkom tennflaskan för nattvardsvin till sockenbudskalken och på flaskan står: "Hemme och S. Åby" Kiörka Tihörig Ao 1770". Hemmesdyngge måste här vara förkortat. Omkring sekelskiftet 1800 stavades namnet på församlingen Hemmesdunge men redan från 1820-talet blev det Hemmesdyngge enbart utan de två prickarna över y-et. Från denna tid stavas alltid namnet på församlingen Hemmesdyngge i kyrkoböckerna och i kyrkans protokoll och handlingar. Emellertid återkom omkring sekelskiftet och ett gott stycke in på 1900-talet det från 1600-talet brukade församlingsnamnet Hemmingsdyngge visserligen inte sagt i kyrkans handlingar men i andra handlingar. Så anges församlingens namn å en karta över Skåne utgiven av Generalstabens litografiska anstalt till Hemmingsdyngge. Kartan, som jag köpte någon gång på 1930-talet och hänger å Hemmesdyngge pastorsexpedition, torde vara utgiven omkring 1920. Den som i synnerhet ivrade för att församlingsnamnet skulle vara Hemmingsdyngge var folkskollärare Nils Nilsson, anställd under åren 1878—1920 vid församlingens skola. Den nu vedertagna benämningen Hemmesdyngge torde utan tvekan vara den riktigaste, vilken framgår av de förut relaterade uppgifterna från 1283 och 1541.

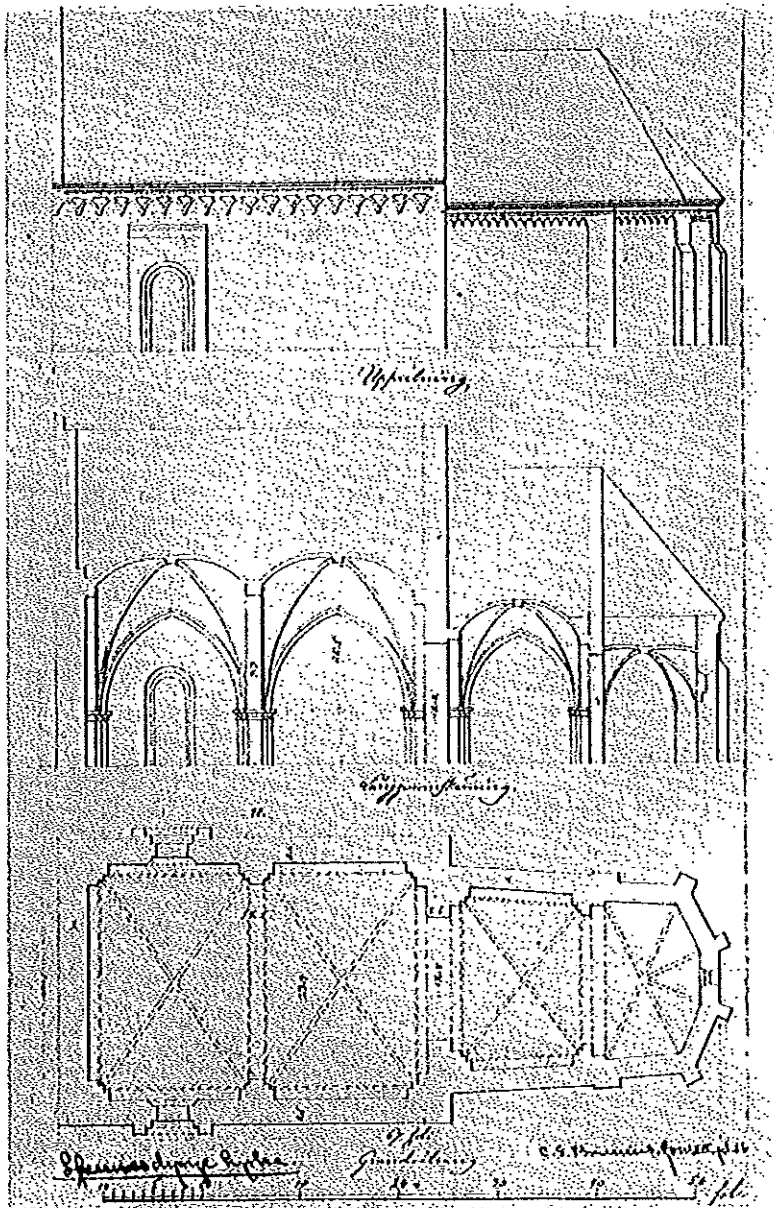
Församlingens namn har förutom de ovan angivna varianterna även stavats på många andra sätt t.ex. Hemmingsdyne och Hemmesdünne, vilken senare benämning förekommer i "Landebogen" och många andre danska handlingar. För övrigt hänvisas till de citat, som då och då kommer att göras ur de historiska källorna. Hemmesdyngge var ursprungligen endast namnet på kyrkbyn för att sedan bli det gemensamma namnet på församlingen, vilken bestod och består av två byar, Hemmesdyngge och Stora Isie. Namnet på församlingens kyrka är emellertid S:ta Maria, enär kyrkan en gång under medeltiden blivit invigd åt jungfru Maria. Namnet är inte så vanligt som man skulle kunna tro. I Lunds stift förekommer endast sju Mariakyrkor, av vilka alltså den i Hemmesdyngge är den ena.

Kyrkan, uppförd av mur- och gråsten med väggar och valv av vitputsad tegel, var ursprungligen en romansk 1100-talskyrka. Den del av kyrkan, som härstammar från 1100-talet är det märkvärdiga koret, som är uppdelat i tvenne valv. Större torde inte kyrkan vara under tre sekler. På 1400-talet byggdes så de två valven, som ligga närmast koret. Vid 1800-talets mitt uppfördes så ett tredje valv och ett intill detta anslutet torn. Hemmesdyngge församling har alltså den oskattbara lyckan att i sitt tempel ha den gamla kyrkan nästan oförändrad, bortsett från de förändringar, som gjorts vid fönster och portaler. Hur den gamla kyrkan såg ut framgår av den ritning, som jag haft lyckan att påträffa i professor Brunius samlingar, förvarade i Vitterhets, Histo-

rie och Antikvitets Akademien. Med denna skiss i handen kunna vi konstatera att kyrkan till det yttre och till valven utgör nuvarande kyrkan, om vi räkna bort tornet och det intill tornet befintliga valvet.

Längden inom murarna är $31\frac{1}{2}$ alnar eller i nutida mått c:a 19 meter, varav koret upptar c:a 8 meter. Bredden är $11\frac{1}{4}$ alnar och korets bredd $9\frac{1}{4}$, eller omräknat c:a 7 meter och 5.2 meter.

Men hur såg den gamla kyrkan ut till det inre? Lyckligtvis uppgjordes en kyrkobeskrivning, daterad den 4 september 1830 av vice pastor J. J. Aspegren, vilken uppehöll tjänsten innan kyrkoherde Johan Hindbecks tillträde. I kyrkobeskrivningen står det, att kyrkans ålder kan ej bestämt uppgivas men troligen är den öfver 400 år. Det är ju riktigt beträffande de två valven men ej i avseende å koret. Räkna vi med att koret uppfördes i mitten av 11000-talet och valven intill i mitten av 1400-talet skulle korets ålder i våra dagar utgöra c:a 800 år och den äldsta delen av långskeppet 500 år medan det i förra århundradet uppförda koret och valvet exakt uppgivas till ålder, enär kyrkan återinvigdes efter tillbyggnaden den 1 oktober 1854. Men låt oss återgå till kyrkobeskrivningen. I denna talas om att kyrkans tak vid denna tid var täckt med dels bly och dels tegel. Men det som intresserar oss är hur kyrkan såg ut invändigt. I koret finns altare och altartavla av trä och altarskranket, som har halvrund utformning, ger plats för tio kommunikanter. Bakom altaret fanns en större tröstol och ett skåp. Någon sakristia finns inte utan i dess ställe användes den trånga plats, som är bakom altaret. Det är samma förhållan-

Den i Brunius samlingar påträffade skissen av kyrkan år 1849.

de alljämt. Inom koret var dessutom klockarestolen och sex andra stolar. Beträffande långskeppet eller själva kyrkan, som den kallas, få vi den upplysningen att predikstolen är på "karlsidan", d.v.s. på den högra sidan från nuvarande ingången räknat. Den nuvarande predikstolen, som är omkring hundra år, fick alltså samma placering. Detta är mera ovanligt. Södra Åby, Östra Torp och Lilla Isie kyrkor ha sina predikstolar på den norra sidan, vilket torde höra till en gammal tradition från den katolska tiden, att när evangeliet, som var den förnämsta skriffläsningen, föredrogs så lästes detta långt nere i koret på altarets norra sida. Därför kallas denna sida för evangeliesidan i motsats till den södra sidan, som kallas epistelsidan. Även om alltså evangeliesidan är den vanligaste platsen för predikstolens placering så ha många kyrkor den på motsatta sidan, även medeltida kyrkor såsom t.ex. på Gotland. Vi få alltid ha i minnet att predikstolen, som som av akustiska orsaker blev uppställd i långskeppet, infördes i våra kyrkor först från och med reformationen och blev vanlig först från 1600-talet. I Hemmesdynge synes predikstolen alltid ha varit placerad där den är nu. I kyrkobeskrivningen från 1830 omtalar pastor Aspegren, att på manssidan finnas 9 st. kyrkobänkar och på kvinnosidan 12 st. och alla utförda i ek. Därjämte finns det å kyrkans vänstra sida en läktare av furuträ. I kyrkan finns tre fönster å vardera sidan och ett å västra gaveln. Kyrkan avslutades nämligen med en gavel åt väster. Det fanns ett till kyrkan sammanbyggt vapenhus, av samma material som kyrkan i övrigt. Detta vapenhus låg vid nuvarande mittfönstret å långsi-

dans södra sida. Vapenhuset åtskildes från kyrkan med en dörr, som utgjorde enda in- och utgången till kyrkan. Av den förut omtalade skissen från Bruniussamlingar synes framgå, att kyrkan i äldre tider haft två portaler, kanske utan vapenhus, av vilka den norra var ingången för kvinnorna och den södra för männen. Vid den nu utförda restaureringen kunde å mittersta valvets mur å södra sidan tydliga spår skönjas, där vapenhuset anslutit sig till kyrkan.

Men låt oss nu gå närmare och betrakta altartavlan och predikstolen. Den övre delen av altartavlan uppbäres av två små vridna pelare, vilka stå på små piedestaler. Kring själva altartavlan går en krans, skulpterad av två. Över altartavlan är målat bilden av en gammal man och under denna en flygande fågel. Efter som inte kyrkobeskrivningen säger vem och vad mannen och fågeln föreställer kan man gissningsvis förmoda, att mannen föreställer Mose eller troiligare Noa med arkens duva. Huru som helst har den övre delen av altartavlan velat återge bilder ur gamla Testamentet medan däremot själva den, större delen av altartavlan återger det centrala i Nya Testamentet, det välkända motivet om den Heliga Nativardens instiftande, samma motiv alltså som återfinnes å altartavlan i Södra Åby kyrka och den som utgjorde Lilla Isie gamla kyrkas altartavla och som nu finnes i sakristian i den nuvarande kyrkan. Under altartavlans spegel, som alltså föreställer nativardens instiftande stå följande ord citerade: Cant. c. 5 v. 1. "Äter mine käre och dricker mine vänner". Hänvisningen

till Cant tarvar en förklaring. Cant är förkortning av Canticum canticorum, som betyder Sångernas sång ordagrant översatt från latinet men kanske att vi hellre skulle ha skrivit den vackraste sången. Luther översatte detta till "Hoheslied", vilket blev i den svenska bibelöversättningen Höga visan. Citatet med hänvisningen till nattvarden är alltså hämtat ur Höga visan kap. 5 v. 1.

Tack vare kyrkobeskrivningen från 1830 ha vi sålunda fått en klar bild av hur den gamla altartavlan såg ut. Den gamla tavlan utmönstrades och såldes under sommaren 1853, då så många auktioner hölls vid Hemmesdyngge kyrka, varvid åtskilligt såldes från kyrkan i samband med den då pågående stora ombyggnaden av kyrkan. Först tio år senare, till julhögtiden erhöll kyrkan den av målare Dalberg i Ystad utförda oljemålningen över Jesus i Getsemane.

Även beträffande den gamla predikstolen få vi ganska goda upplysningar. Vi ha redan hört att den, till skillnad från många andra, var placerad på högra sidan. - Liksom den nuvarande hade den himmel över sig. Kring predikstolskanten sutto några i trä skulpterade änglahuvuden. På själva den s. k. korgen funnos tre målningar, föreställande bebådelsen, Kristus på korset och uppståndelsen. Till dessa tre målningar förekommo följande inskriptioner, nämligen under bebådelsen Joh. 1 v. 14: "Ordet varde kött", under korsfästelsen Hebr. 12 v. 2: "Se upp på Jesum, vilken led korset" och under uppståndelsen 2 Tim. 2 v. 8: "Tänk uppå Jesum Kristus, som är uppstånden". Därjämte få vi en värdefull upplysning av de inskriptioner, som funnos å korgens vänstra och högra sida. På den vänstra stod orden Past. Mag.

Jöns Muhrbeck och till höger Renov. 1777. Av detta framgår, att predikstolen renoverats 1777 av församlingens dåvarande kyrkoherde Jöns Muhrbeck. Troligen var detta kyrkans första predikstol. Förutom de redan nämnda inskrifterna funnos därjämte två andra. Den ena stod på himmelen längs kanten: "Thin godhet Herre vare över oss". Den andra stod på en tavla, som hängde på väggen intill predikstolen, och hade adress direkt till den förkunnande prästen Jer. 1 v. 17: "Predika them allt thet jag bjuder thig."

I gamla tider älskade man gärna färger och målningar för att pryda upp Guds hus. Förutom de redan nämnda å altartavlan och predikstolen hade även den mittemot vapenhuset befintliga läktaren sina målningar, som återgävo bilder av Moses, Aron, David samt Frälsaren med apostlarna. Ja även kyrkodörrens yttre sida hade en bild av aposteln Petrus med nycklarna. Allt detta är nu borta, altaruppsatsen, predikstolen och läktarbröstet med målningar och inskriptioner. Det enda, som är kvar men värt att studera är svenska vapnet från 1698 med Karl XII:s insignier och inskriptionen: "Fruchten Gudh ären Konungen". Svenskvapnet är ett strålande bevis på en gångens tids hantverkarskicklighet, skulptörens krumelurer och målarens färgglädje.

Kyrkans äldsta tillhörighet är dopfunten från 1100-talet, som har sin placering i koret. På detta finnes ett mässingsfat från 1600-talet. Sådana mässingskålar anskaffades när man vid dopet gick från seden med neddoppandet av barnet och övergick till att enbart begjuta barnets huvud med vatten.

I kyrkobeskrivningen talar pastor Aspegren om att i kyrkan fanns även två smärre malmstakar, säkerligen mycket värdefulla och lika de två på Södra Aby kyrkas altare. Malmstakarna ha troligen utbytts mot de nuvarande femarmade ljusstakarna av mässing. Av de båda malmstakarna, som i likhet med de i Södra Aby kyrka äro från 1600-talet, lär den ena, enligt en uppgift från disponent Nils Persson i Ystad, befinna sig hos en antikvitets-handlare i Teckomatorp, vilken emellertid ej för närvarande ämnar avyttra den.

I kyrkan fanns även ett mindre bibliotek och i vapenhuset två likbårar och en jordfästningsspade. Beträffande de liturgiska kläderna fanns en purpurfärgad mässkrud av sammet med bred guldgalon och med kors av samma material å skrudens ryggsida, vidare en mässkjorta av holländskt lärft och en altarduk av samma material. Dessa liturgiska kläder ha antagligen på grund av ålder och slitage skattat åt förgängelsen.

Bland kyrkans dyrbarheter och vilka omnämnas i kyrkobeskrivningen är givetvis nattvardsilvret med nattvardskalken från 1729 och som kommer närmare att beskrivas i ett särskilt kapitel om kyrkans inventarier.

En intressant upplysning ger oss också kyrkobeskrivningen angående kyrkans mittgång. Denna är lagd med gamla gravstenar, under vilka församlingens präster blivit begravna. Inskriptionerna på dessa stenar voro redan under pastor Aspegrens tid bortnötta. Dessa stenar fingo ligga kvar under tillbyggnadsperioden på 1850-talet. Paul Asp omtalar i sin bok Vemmenhögs

Härad att "gången i kyrkan är lagd med gamla gravstenar". Stenarna brötos upp vid nästa restaurering 1899—1900 och en mittgång av mosaik i cement lades i stället. Denna mittgång har nu vid den företagna renoveringen borttagits och påträffades under densamma endast få brottstycken av gamla gravstenar. Om dessa och andra föremål, som påträffats vid den nu företagna restaureringen och vilka förvaras å pastoratsmuseet, kommer det att skrivas längre fram.

Såsom vi tidigare hört saknade den gamla kyrkan torn. Klockringningen skedde från en klockstapel, som var uppförd på kyrkogårdens sydöstra hörn. Malmens klang var densamma då som nu. Kyrkan har två klockor, storklockan och lillklockan. På nedre kanten av kyrkklockan är inskriften: "Omgjuten i Malmö av Andrea Wetterholz 1730 Nr 49". På klockans övre kant "Alt ifrån solens uppgång in til des nedgång vore Herrans namn lofwat. Ps 113 vers 3". På storklockans ena sida lyder inskriptionen: "Till Guds Ähra och hans tempels prydnad är denna Hemmingsdynges kyrchias klocka omgjuten Åhr 1730. Då varanda pastor Her Jöns Brunbeck, kyrk-inspektör Pedrus Malmgren, kyorchio-wärdar Jöns Persson och Måns Olsson uti Stora Isie". På klockans andra sida står först R och därefter konung Fredriks vapen följt av bokstaven S och över inskriften ordet Vivat. Det betyder: leve konung Fredrik, svenskarnas konung. Beträffande lillklockan står efter de hebreiska bokstäverna för Herren följande inskrift på klockans ena sida: "På Hemmingsdynge kyrkas bekostnad ny-gjuten under konung Gustav III regering. Landsh. H. Bar. Tage

Thott, Biskopp H. Dokt. Olof Celcius, Härpöbt. H. Jöns Landby,
Past. H. Mag. Jöns Murbeck, kyrkoinspektör Arvid Ausell, Adi. H.
Mag. Magnus Eneroth, Wärdar Per Bertilsson och Ola Månsson
No 16 Häm. No 3 St. Isie. På andra sidan lillklockan står under
I. H. N. följande vers:

"Hör människa mitt ljud,
Tänck på din skuld hos Gud
Träd upp i Herrans dyra boning
och sök i Ordet din försoning
Förtro dig alltid i den hand,
som fria kan frå ildebrand
Påminn dig alltid när jag höres
att närmar evighet du föres,
Bered dig därför som sig bör
så dör du icke då du dör."

A klockans övre kant finns följande inkrift: "Guten i Malmö
hos Maria Wetterholtz 1786". Det framgår av det ovanstående att
båda kyrkklockorna äro omgjutna. När klockorna en gång till-
fördes församlingen är väl omöjligt att utröna. De kan ha om-
gjutits både en och två gånger. Som exempel kan nämnas stor-
klockan i Södra Åby som blev omgjuten år 1600.

Det är alltså trots allt åtskilliga ting, som bevarats till våra
dagar av kyrkans föremål. Dopfunten från 1100-talet, dopfatet
från 1600-talet, nattvardssilvret från 1700-talet och kyrkklockorna
från samma tid. I mitten av 1800-talet komma så altartavlan,
prediksiolen och kyrkkronorna. Varje generation har givit sitt bi-
drag. Men värdefullast av allt är dock den i stort sett intakta kyrkan
från 1100-talet och 1400-talet. Den som har sinne för det kan höra

hur de gamla föremålen tala men framför allt är det den gamla kyrkan som talar, de gamla murarna och valven, som seit den ena generationen efter den andra komma och gå under seklarnas gång.

Gammal är kyrkan, Herrns hus,
Står, medan mänskoverk falla,
Tinnar så höga blivit grus;
Än hennes klockor oss kalla,
Kalla på gammal och på ung,
Kalla på själ, som trött och tung
Längtar till evig vila.

....

"DÄR FOGAS STEN VID STEN, DÄR BYGGES ÅR FRÅN ÅR."

Vid gemensam sockenstämma med Hemmesdynge och Södra Aby församlingar den 14 maj 1795 behandlades frågan om kyrkornas utbyggnad och reparation. Kyrkorna ansågs redan då för små med hänsyn till folkmängden. Detta gällde särskilt beträffande Södra Aby kyrka. Det skulle dröja mer än ett halvt sekel innan den ifrågasatta utbyggnaden av Hemmesdynge kyrka ägde rum. Man beslöt emellertid att bota de skador, som uppstått å kyrkans vänstra gavel.

Enligt en annan uppgift ur kyrkans handlingar få vi den upplysningen, att kyrkan reparerades år 1818 av murarmästare Mårten Lundgren från Ystad. Stormen hade vräkt ner en hel del av

tegeltaget. Kyrkan fick vid denna tid nya portar på södra sidan och hela kyrkan blev omsedd såväl till det inre som yttre. Hela kostnaden gick endast i runt tal till 486 Riksdaler. Arbetet och kostnaden godkändes av landshövdingeämbetet och biskopen, den för sin innerliga religiositet och anknytning till herrnhutismen kände Anders Hylander.

Först vid mitten av 1800-talet blev den långt tidigare påtänkta utbyggnaden av kyrkan realiserad. Det skedde under den duglige och nitiske kyrkoherde Johan Hindbecks ledning. Hans tid som kyrkoherde i Hemmesdynge och Södra Åby församlingar var en omdaningstid av varken tidigare eller senare skådat mått och han satte sin prägel på allt i församlingarnas liv.

I augusti månad 1849 skriver lundabiskopen Wilhelm Faxé till Johan Hindbeck: "Jag har talat med professor Brunius om kyrkobyggnaden i Hemmesdynge. Han avråder på det högsta kyrkans ombyggnad. Han anser den vara ibland de bästa och märkvärdigaste gamla kyrkor på orten men däremot tillstyrker han uppförande av ett torn, varigenom kyrkans längd och bättre utrymme kan vinnas. Detta täckes prostens taga i närmare övervägande. Passande ritning till torn kan ej vara svårt att erhålla". I ett annat brev daterat den 31 i samma månad skriver auditören J. Grönvall, att en arkitekt Strömberg från Lund å professor Brunius vägnar "varit och besett Hemmesdynge kyrka och därav tagit ritning, samt säger det samma som professor Brunius att det är skada att förstöra gamla kyrkan i avseende till dess märkvärdiga kor, varav endast ett sådant till skall finnas i Sverige".

Denna ritning finns, såsom vi tidigare påpekat, i Brunius samlingar i Vitterhet, Historie och Antikvitets Akademien i Stockholm. Denna Carl Georg Brunius var klassisk filolog och konsthistoriker men ägnade sig från 1830-talet huvudsakligen åt byggnadskonsten och ledde åtskilliga restaureringar, t. ex. av Lunds domkyrka. Med sinne för den medeltida byggnadsstilen, något ovanligt för hundra år sedan, värnade han, såsom vi redan förstå, för de gamla kyrkorna. Hade hans verksamhets tid kommit några decennier längre fram i tiden är det troligt att åtskilliga medeltida tempel hade skonats och blivit ombyggda och ej såsom det i alltför många fall blev, att templen revos för att lämna plats åt stora, skrytsamma och kostnadskrävande kyrkor. Vi få vara professor Brunius oändligt tacksamma för att han avrådde från att göra allvarliga ingripanden i byggnadskroppen.

Ovannämnda H. J. Strömberg uppgör ritning och kostnadsförslag till utvidgning av och tornbyggnad vid Hemmesdynge kyrka. Förslaget är daterat i Lund i juli månad 1850. I kostnadsförslaget kunna vi läsa, att han beräknar att det går åt 1200 lass gråsten, 40.000 murtegel, 50 läster kalk, 700 lass grus, 200 taksten. Mureriarbetet, som ju är det huvudsakliga arbetet kostnadsberäknas till 3966,31 Riksdaler Banco, varav arbetslönen till 1250. Timmermansarbetet kostar självklart betydligt mindre, då detta inte är så omfattande. Han beräknar det till 277,32, därav arbetslönen till 66,32. Men där kommer mycket annat till såsom ljushålsluckor med material och beslag, stolraderna eller kyrkobänkarna, vilka beräknas kosta 300 Riksdaler, en ytterdörr, fyra större

och tre mindre fönster, ställningar med virke och uppsättning, valvbågar, klockstol med beslag, fyra järnplåtar till tornbetäckning, spik och olja. Korset, som skall pryda tornet kostar med uppsättning och strykning 50 Riksdaler. Hela kostnaden för byggnadsföretaget slutar på en summa av 5415. Innehållet i kostnadsförslaget har här relaterats, då detta ligger till grund för det arbete, som skulle komma att utföras.

Söndagen den 31 augusti hålles sockenstämma i Hemmesdynge kyrka, varvid följande viktiga beslut fattades.

Först konstaterades att församlingens folkmängd hade under de senaste åren ökat högst avsevärt och att kyrkan var alldeles för liten. Vid nattvardsgångar och ofta vid andra tillfällen kunde de inte rymma alla kyrkobesökare utan många måste stå i vapenhuset under gudstjänsten. På grund av dessa orsaker önskade församlingen att utvidga kyrkan genom att tillbygga femton till sexton fot på kyrkans västra ända i samma stil som den gamla kyrkan är byggd. I samband därmed skulle ett par fönster sättas in åt norr och ett par i söder och i samma stil som kyrkans övriga fönster.

Vidare framhöll sockenstämman att den klockstapel, i vilken kyrkoklockorna voro upphängda, var så skröplig, att den behövde antingen helt ombyggas eller också genomgå en avsevärd reparation. Församlingen ansåg därför det vara mest ändamålsenligt att i stället för den förfallna klockstapeln uppföra ett nytt grundmurat torn väster om och i sammanhang med den tillfänkta utbyggnaden av kyrkan.

Sedan sockenstämman alltså beslutat om önskvärdheten och nödvändigheten av dessa byggnadsåtgärder förevisades den av Strömberg uppgjorda ritningen och av densamme uppräffade kostnadsförslaget på 5,415 Riksdaler Banco och godkände stämman såväl ritning som kostnadsberäkningen. Till sist framhölls, att kyrkans finanser voro goda, enär kyrkokassan visade en behållning av 10.808 Riksdaler Banco.

Ritningen till utvidgningen ävensom kostnadsförslaget fastställdes i nåder av Kungl. Maj:t den 11 juni 1852. Redan den 12 augusti sände Johan Hindbeck in underdånig ansökan till landshövdingeämbetet och biskopsämbetet med anhållan att "på anmodan av samtliga åboar i Hemmesdynge socken får jag härmed värdsammast anhålla att entreprenadauktionen måtte med gjörligaste första bliva utsatta att hållas. "Den 16 augusti 1892 resolverar landshövdinge- och biskopsämbetet, att auktion skall hållas enbart vid Hemmesdynge kyrka den 17 september kl. 11 och ej såsom oftast var brukligt vid såväl platsen som hos landskontoret i Malmö. I resolutionen bestämdes, att såväl landshövdingeämbetet som biskopsämbetet skulle taga del av auktionsprotokollet och pröva de inkomna anbuden innan det definitivt bestämdes vem som skulle erhålla uppdraget. Sedan så hade skett visade det sig att murare A. Skoug från Lindby erhållit uppdraget.

Nästa vår kunde arbetet sättas i gång. Söndagen den 24 april 1853 hålles högmässa gemensam med Södra Åby i Södra Åby kyrka och så blir det så länge byggnadsarbetet pågår med först mässa kl. 9 och sist kl. 11. Kyrkoherde Hindbeck hade kun-

gjort från predikstolen innan kyrkan stängdes att "till närmare påminnelse för församlingen om tiden till mässan var helgdag kommer första klockringningen alltid att verkställas i härvarande klockstapel med kyrkans största klocka, varemot andra ringningen och sammanringningen kommer att ske i S. Åby".

Det var ett stort och genomgripande arbete, som skulle verkställas och det blev större än vad ursprungligen varit avsett, något som framgår av det följande.

Upplysninger härom erhållas genom att taga del av det protokoll, som fördes i samband med sockenstämma i Hemmesdynge kyrka måndagen den 23 maj 1853. Sedan murare A. Skoug tagit ned västra gaveln till kyrkan och det gamla vapenhuset visade det sig, att gamla kyrkan hade sådana betydande brister, att dessa måste avhjälpas, om hela kyrkan skulle bli varaktig och få ett prydligt utseende. Tre till fyra fot från västra ändan av muren fanns en spricka genom hela muren, vilken spricka var flera tum bred å den översta delen. Denne del av muren lutade inåt kyrkan och måste ovillkorligen tagas ned och uppföras på nytt. Vidare konstaterades att den västra valvbågen på det västra skeppet var en fot lägre än det östra skeppet. Den förstnämnda valvbågen, som är rest därintill och valvet i västra skeppet måste uppmuras till lika höjd som det östra, så att alla tre skeppen bli likadana i hela kyrkan. Man ansåg det självklart, att det skulle vara vanprydande, att då kyrkan komme att bestå av tre skepp, det mellersta skulle vara en fot lägre än de å ömse sidor. Det är dessa omständigheter som gör, att medan koret och det därintill lig-

gande skeppet är så gott som oförändrade sedan deras ursprung har ingrepp skett i det mittersta valvet. Syftet har varit gott. På så sätt fick man detta mellersta liksom det nybyggda skeppet i precis samma stil som det östra ursprungliga valvet.

Nya, ljusa och prydliga fönster med ekkarmar skulle sättas in i den nya delen av kyrkan. Man ansåg nu på sockenstämman, att det skulle vara missklädsamt att bibehålla de mindre fönstren i den gamla delen av kyrkan och därjämte voro alla dessa fönster brisfälliga. Därtill kom att ett nytt fönster ovillkorligen måste sättas in på det stället där dörren till vapenhuset fanns och därjämte även ett nytt fönster mitt emot platsen för den gamla vapenhusdörren. Det fanns här visserligen ett fönster, men det var bara hälften så stort som de andra på grund av att ovanför det samma var läktaren placerad. Sockenstämman beslöt att insätta 4 fönster i den gamla kyrkan och skulle dessa vara lika stora och av samma utseende som de två i den nya delen av kyrkan. Det är ofta så i allt byggnadsarbete, att den ena åtgärden drager den andra med sig. Så blev också fallet här. När man beslutat att alla fönstren skulle vara lika i den gamla kyrkan, ansåg man, att de fyra fönstren i koret också skulle utbytas och göras lika med fönstren i långskeppet, dock att de eftersom koret var lägre än kyrkan i övrigt, skulle vara i proportion till dessa något mindre.

Som hela den gamla kyrkan aldrig varit finputsad utan endast grovt rappad och det nya skeppet enligt fattat beslut skulle finputsas så beslöt sockenstämman, att även gamla kyrkan skul-

le finputsas invändigt, däri inbegripet murar, valv, valvbågar och pelare. Vid denna borthackning av putsen och sedan finputsning ha de medeltida målningar, som troligen funnits i den gamla kyrkan demolerats. I varje fall har konservator O. Oswald vid besök i kyrkan och vid företagna prov i koret konstaterat rudiment av gamla medeltidsmålningar. Men dessa äro alltså i stort sett förstörda. Det är att beklaga. Men man får trösta sig med att mången gång så är de gamla målningarna föga uppbyggliga och kanske hellre skulle vara gömda bakom putsen. Det beror ju alldeles på deras utseende, kvalitet och helhet.

Vid sockenstämman 1853 beslöt man att den nya tillbyggnaden och tornet skulle rappas och även de delar av gamla kyrkan, där rappningen hade fallit ner. Därefter skulle hela kyrkan utvändigt vitmenas.

Eftersom den gamla takstolen var helt förfallen borde ny takstol göras av kärnfullt och gott timmer. Nytt tegeltak lägges men de taktegel, som äro dugliga, läggas på norra sidan. Blytaket över koret och rundelen utanför bibehålles oförändrat, eftersom det ansågs vara i gott skick.

Vid närmare undersökning befanns gången mellan bänkraderna i kyrkan vara omkring 18 tum bredare i den västra ändan än i den östra. Man beslöt att för att avhjälpa detta flytta ut bänkarna vid södra sidan, så att gången i kyrkan blir lika bred.

Detta kunde endast ske genom att själva bänkarna förlängdes i den ändan, som gränsade intill muren. Man beslöt även att laga de bänkar, som vore brisfälliga på "fruntimrens" bänk-

rader, så att allt blev snyggt och passande. Detta skulle också gälla beträffande pallar och hyllor.

Vid vapenhusets borttagande blev vid dennas ingång in i kyrkan plats för fem nya bänkar. Dessa skulle göras lika de andra i kyrkan men av mogen fur.

Sockenstämman beslöt vidare att då bänkarna blivit istandsatta vad snickeriarbetet beträffar ävensom alla bristfälliga hängslor och riglar blivit satta i gott skick skulle allt målas i vacker ekfärg i likhet med vad som var föreskrivet beträffande inredningen i den nya kyrkan. Även altaret och altarskranket, som man ansåg vara i gott stånd skulle målas i passande oljefärg.

Till slut beslöt man vid denna sockenstämma, då man noggrant och grundligt gick genom allt, att alla golven både på själva mittgången mellan stolraderna och under stolraderna skulle tagas upp och läggas om, så att hela golvet blev jämnt.

I anledning av dessa av sockenstämman beslutade åtgärder uppgjordes kostnadsförslag av A. Skoug och slutade denna kostnadsberäkning på 1636,8 Riksdaler Banco. Sockenstämmans beslut jämte kostnadsförslaget sändes med i en ansökan från Johan Hindbeck, vari denne anhåller om entreprenadauktion och han framhåller, att kyrkan äger god tillgång till bestridande av ifrågasvarande reparationer, då kyrkokassans behållning vid sist upprättad räkning uppgick till 11.558 Rd 19 p 10 r Banco. I resolution, undertecknad för landshövdingeämbetet av C. G. Bråkenhielm och för biskopsämbetet av biskop Vilh. Faxé bestämmes, att

auktion skall hållas vid kyrkan tisdagen den 21 juni 1853, att arbetet skall vara färdigt samtidigt med det övriga arbetet, att landshövdinge- och biskopsämbetet skall godkänna det uppgjorda kontraktet samt, som vanligt, att entreprenören svarar för det verkställda arbetet under sex på varandra följande år.

Vid auktionen upplästes kungörelsen, protokollsutdraget och de närmare föreskrifter, som till detta tillfälle hade uppgjorts, och stannade efter någon tävlan murare A. Skoug från Lindby vid det lägsta anbudet, nämligen 1627 Riksdaler 32 p Banco. Detta stadfästes med klubbslag och entreprenören framvisade för honom ställd borgenförbindelse, vilken var undertecknad av samma män, som hade utfärdat borgen för honom för arbetet med tornbyggnad och utbyggnad, nämligen åboarna Nils Jönsson, Hans Jönsson och Anders Jönsson, alla boende i Espö.

Landshövdingeämbetets kungörelse om kyrkans arbete finnes att läsa i de gamla handlingarna, som föreligga tryckta och bevarade i pastoratsmuseet vid Hemmesdyngre prästgård.

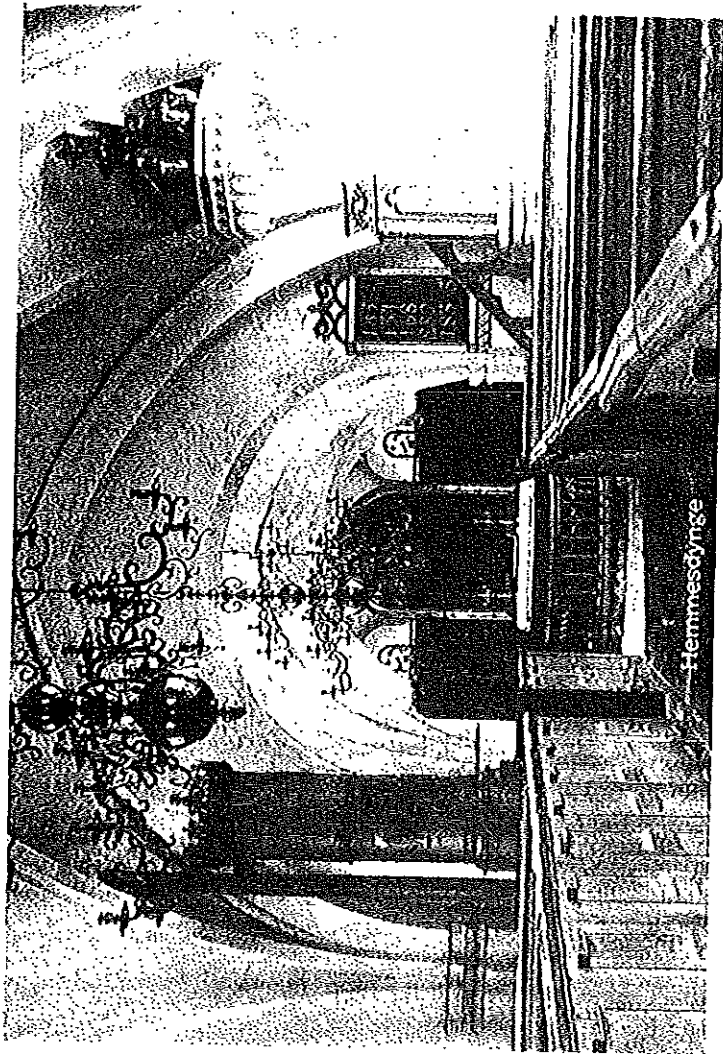
I de närmare föreskrifter, som äro utskrivna den 11 juni 1853 av Johan Hindbeck och som upplästes vid auktionen stadgas den ordning i vilket arbetet skall utföras och särskilt med tanke på, huruvida det skulle bli en annan entreprenör än Skoug. Då murare Skoug blev den som fick även det övriga arbetet finns ej någon anledning att gå in på dessa föreskrifter. Det nya är emellertid att det blev bestämt, att det gamla blyet på västra sidan av kyrkan skulle tagas ned och var skiva för sig. Därjämte framgår av ett annat kostnadsförslag, att nytt golv skulle läggas under

och omkring altaret, fyra till fem tum lägre än det gamla, nytt knäfall utanför altarskranket, ny sockel under knäfallet och stoppning med skinn.

Under sommaren 1853 hålles så åtskilliga auktioner vid Hemmesdyngge kyrka, varvid det rivna och utrivna blir försålt och här finns åtskilligt intressant att notera. Enligt protokollet av den 2 maj säljes bl. a. fönster och bänkar. Stocken går för 8.24 till smedmästare Olsson i Isie. Stocken var ett redskap för uppehållande av kyrkotukt. Den hade runda hål nere till, avsett för fotlederna. Man kunde lösgöra övre delen och på så vis kunde en persons ben sättas in, varefter stocken låstes. Prästen var den som dömde till detta straff. Den stackare, som fick detta straff, satt i stocken antingen i vapenhuset eller utanför kyrkan, sig själv till skam och andra till varnagel. Först 1841 avskaffades detta stockstraff i svensk lag. Stocken hade alltså inte längre någon uppgift.

En gammal kista såldes till Ola Larsson i Isie. Hela läktaren inropades av kantor Tornblad i Södra Åby. Vidare såldes brudstolen. Vigslarna förekommo vid denna tid endast i hemmen. En gammal likbår och hela det gamla vapenhuset köptes av murare Skoug. Det är mycket troligt att en del av materialet från vapenhuset ingår i den nya delen av kyrkan.

Den 25 juni såldes "gamla trädstumpar", fönsterkarmar och fönster, ett gammalt järngaller och den gamla kyrkodörren, vilken senare inropades av murare A. Skoug. Denna gamla kyrkodörr finns i klosterkyrkan i Ystad. Den 19 juli såldes den gamla

Kyrkans inre efter restaureringen på 1850-talet.

predikstolsbotten och den över predikstolen anbragta kronan eller himmelen. Det övriga av gamla predikstolen såldes såsom "gamla trädstumpar". Predikstolen ansågs vid denna tid vara mycket förfallen. Den 2 augusti såldes det från kyrkan nedtagna blytaket vilket inbragte inte mindre än 330 Riksdaler. Den 30 augusti, då arbetet med kyrkan närmade sig sin fullbordan, såldes den nedtagna klockstapeln eller som det heter i sammandraget av auktionsprotokollet "gamla stumpar av den gamla klockstapeln". Den summa, som alla dessa olika auktioner gav, blev 488 rd 26 p 10 r. Banco.

Så verkställdes syn på kyrkan i enlighet med Konungens Befallningshavandes förordnande av den 31 augusti och på anmodan av Hemmesdynge kyrkas sysloman. Denna besiktning ägde rum den 29 september, blott någon dag före kyrkans invigning. Synen gjordes av murmästare Lars Lundberg från Östra Vemmenhög och snickerimästare N. Engström från Västra Torp, vilka konstatera, att de granskat det arbete, som murmästare A. Skoug vid hållna auktioner den 17 september 1852 och den 21 juni 1853 åtagit sig att verkställa. De ha tagit del av ritning, kostnadsförslag och föreskrifter i enlighet med sockenstämmans beslut och finner "ifrågavarande arbete vara fullkomligt i enlighet med givna föreskrifter, samt i alla delar starkt, snyggt och prydligt, varför vi icke kunna annat än godkänna det med välförtjänt beröm."

Samma dag skrives ett kvitto på det av byggmästaren uppburna arvodet för det utförda arbetet "bestående huvudsakligen i en

tillbyggnad till vänstra ändan av kyrkan samt ett nytt torn" tillsammans 6926 Riksdaler 32 skillingar Banco". Det omfattande nybyggnads- och restaureringsarbetet hade tagit ett och ett halvt år. Kyrkan stängdes den 24 april 1853 och återinvigdes 1 oktober 1854. Hur kyrkan såg ut med sina slutna bänkar och vita valv framgår av närstående foto.

Med pelarstoder tolv
står Herrens helga kyrka,
och Jesus Kristus är
dess grundval och dess styrka,
där fogas sten vid sten,
där bygges år från år,
Till dess vid tidens slut
Guds hus fullkomnat står.

ALTARE, PREDIKSTOL OCH ORGEL

Hur den gamla altartavlan såg ut har beskrivits i kapitlet om den gamla kyrkan. Sedan denna altartavla i samband med auktionerna vid kyrkan under sommren 1853, antagligen under den så ofta brukade benämningen "gamla trädstumpar" blivit såld, saknade kyrkan under ett decennium en altartavla. Vid sockenstämma i Hemmesdyngö kyrka den 15 juni 1862 dryftade man denna angelägenhet. Man hade två möjligheter att välja på. Den ena var att från Källstorp inköpa en i kyrkan uppsatt altartavla, förfärdigad 1807. Den andra möjligheten var att anskaffa en helt ny altartavla. För den skull hade målare C. G. Dahlberg besökt kyrkan för att bilda sig en uppfattning om kyrkans förhållanden med hänsyn till en ny altartavla. Man fattade inte något beslut vid denna sockenstämma utan beslutade avvakta. Så mycket var man i varje fall överens om som att avhämta altartavlan från Källstorp och sätta upp den på prov för att därefter bestämma sig. Tydligt har detta prov inte utfallit till församlingens belåtenhet, ty redan vid en ny sockenstämma, den 28 september, bestämde man sig för en helt ny altartavla. Målare Dahlberg hade då infunnit sig och förevisade fyra utkast till altartavla. Sockenstämman beslöt att uppdraga åt församlingens syssemän att påföljande morgon sammanträffa med Dahlberg i kyrkan och underhandla med honom och träffa slutgiltigt avtal. Efter någon överläggning valdes vid detta tillfälle

den tavla, som föreställer Frälsaren bedjande i Getsemane. Målare Dahlberg fick alltså uppdraget att utföra detta arbete för en kostnad av trehundra riksdaler silvermynt och försäkrade han att han skulle måla en altartavla, som värdigt passade till den vackra kyrkan.

Målare Dahlberg åtog sig även uppdraget att för en kostnad av ethundra Rmt anskaffa en passande ram, förgyllt med äkta guld och snyggt utarbetad enligt företedd ritning. Altartavlan blev färdig och sattes upp till julen 1862. Altartavlan kan inte anses helt lyckad. Motivet är givetvis väl valt men utförandet av själva tavlan är ej utfört av en verklig konstnärs händer. I synnerhet har han misslyckats med Frälsarens ansikte. Paul Asp skriver också i sin bok om Vemmenhögs härad att "altartavlan är en klumpig målning i olja, föreställande Jesus i Getsemane med en ängel med kalken och lärjungarna bredvid, sovande". Kyrkoherde Hindbeck ville kanske innan sin bortgång även ha frågan om altartavlan löst. Annars hade det varit klokast att bida ytterligare tills man fått möjligheter att få en altartavla med ett värdigare utförande.

Till samma tid förfärdigade snickare Cederberg från Södra Åby nytt golv vid altaret och altarskrank, för vilket han erhöll 80 riksdaler jämte det gamla altarskranket.

Av det föregående framgår att kyrkans altartavla är omkring ett hundra år gammal. Så är också fallet med predikstolen. Till kyrkans återinvigning 1854 hade orgelbyggare J. L. Larsson i Ystad utfört en predikstol och två nummertavlor för en kostnad

av 100 Riksdaler Banco. Denna predikstol var antagligen mycket enkel och var endast avsedd att begagnas till dess ny predikstol kunde åstadkommas. Detta framgår av ett protokoll av den 8 juni 1856. Konungens Befallningshavande hade den 27 mars samma år ålagt församlingen att låta utföra en ny predikstol i enlighet med en ritning av "conduktören" J. E. Söderlund. På församlingens föranstaltande och utan kostnad för kyrkokassan hade arkitekt Klein och t. f. förste lantmätaren Gustafsson, båda från Malmö, besigtigat det ställe i kyrkan, där predikstolen skulle placeras, och därvid funnit att avståndet från golvet till valvet var en fot och en tum lägre än den enligt ritning av Söderlund föreslagna predikstolen, vilket gjorde det omöjligt att anbringa den nya predikstolen där.

I sockenstämmans protokoll och i församlingens svarsskrivelse till länsstyrelsen framhålles att den gamla predikstolen, vars utseende beskrivits i kapitlet om den gamla kyrkan, var alldeles förfallen och obrukbar. Därför måste till kyrkans återöppnande den 1 oktober 1854 anskaffas en tillfällig, den ovannämnda av J. L. Larsson förfärdigade predikstolen. Församlingen anhåller, att denna predikstol kunde få användas tillsvidare och frågan om ny predikstol anstå till längre fram, detta så mycket mer som församlingen ansåg den nya planerade predikstolen ställa sig alltför dyr och det föreföll sockenmännen, att den nya föreslagna predikstolen och dess tak icke vore gjorda i samma stil, ehuru man menade att de var för sig var gjorda med noggrannhet och prydlighet.

Från Landshövdingeämbetet kommer en skarp skrivelse till pastorsämbetet i Hemmesdyngge att sända in yttrande från sockenstämman angående ritning till predikstolen och protokoll från besiktningen av platsen i kyrkan. Församlingen hade inte hörts av sedan Kungl. Överintendentämbetet översänt ritning med förslag till ny predikstol. Landshövdingens skrivelse är daterad den 12 december 1856.. Redan den 20 december skriver prosten Hindbeck, i vilken skrivelse han framhåller som skäl till det långa dröjsmålet de ovan relaterade omständigheterna och i synnerhet de svårigheter, som han menar skulle uppstå vid anbringandet av predikstolens tak, om den uppgjorda ritningen skulle följas. Som ytterligare skäl för dröjsmålet anför Hindbeck, att han velat visa ritningen för biskopen men att han på grund av det myckna arbetet haft svårt att komma ifrån. Han lovade emellertid att med första lämpliga bud insända handlingarna.

I skrivelse från landskontoret i Malmö, daterad den 10 mars 1858 meddelas så, att en av Kungl. Över Intendentämbetet uppgjord ritning till ny predikstol blivit av Kungl. Maj:t godkänd och skall tjäna till underdånig efter rättelse.

Detta är alltså kyrkans nuvarande, i ordningen kända tredje predikstol. Den hundraåriga predikstolen med sin rikt utskulpterade förgyllda himmel och korgen med sina fem sidor måste anses tilltalande, bortsett från uppgången och de taggformade utskurningarna av underdelen av såväl kronan som predikstolskorgen. De fem fälten på predikstolskorgen äro målade med kyrkliga symboler, nämligen från vänster räknat rosor, liljor, sädesax,

vindruvor och palmblad. Så ser predikstolen fortfarande ut beträffande korgen och kronan. Den enda förändringen gäller uppgången till predikstolen och talarpulpeten, vilka båda utbyttes mot andra vid kyrkorestaureringen 1899—1900.

Såsom vi tidigare framhållit var denna tid en nydaningstid i församlingarna och den drivande kraften var utan tvekan kyrkoherde Hindbeck, som tydligen i många avseenden var en synnerligen praktisk man. Det är ofattbart vad den mannen åstadkommit mycket i församlingen. Endast några månader efter kyrkans ifärdigställande och invigning föreligger ett kostnadsförslag från kongl. priv. orgelbyggaren J. L. Larsson i Ystad till orgel, läktare och därunder dörrar mellan vapenhus och kyrka. Det var denne Larsson, som utförde den provisoriska predikstolen. Kostnadsförslaget belöper sig till 3251, där själva orgelverket kostar ungefär 2300. Den övriga kostnaden går åt till bildhuggeri å läktare och kapitäl, läktarbyggnaden kostar 250, förgyllning å orgel och läktare enligt inlämnad ritning, allt med äkta guld kostar också 250, målning å orgelläktare och dörrar, smide och träarbete till dörrarna med tillhörande väggfyllnad mellan torn och kyrka samt fyra gotiska fönster i dörrarna också enligt ritning.

Den 1 februari 1855 insänder Hindbeck anhållan till landshövdingeämbetet och biskopsämbetet jämte sockenstämmans beslut, ritning och kostnadsförslag, att få sluta kontrakt med orgelbyggaren om utförande av det ifrågavarande arbetet. Handlingarna komma åter den 29 maj 1856 i och med att förslaget blivit godkänt av Kungl. Maj:t. Kontraktssumman blir 3200 Riksdaler

Banco och orgelbyggaren förbinder sig därjämte att på egen bekostnad utföra en del förgyllningsarbeten å den av honom uppsatta predikstolen och nummertavlorna.

Vid arbetets färdigställande hölls besiktning och ur detta aktstycke hämtas följande, vilket direkt citeras: "Enligt Landshövdinge och Biskopsämbetets förordnande inställde sig undertecknad år 1857 den 19 september uti Hemmesdyngre kyrka för att i närvaro av Herr Prosten och Kyrkoherden J. Hindbeck, Kyrkivårdarna Påhl Larsson och Ola Larsson samt en stor del av församlingen besiktiga och provspela ett av orgelbyggare J. L. Larsson nybyggt orgelverk. Denna Orgel disponerar tillsammans 14 stämmor, nämligen Principal 8, Principal 4, Borduna 16, Fugara 8, Dubbelflöjt 8, Flöjt 4, Qvinter 3, Chornett 3-chorig, Octava 2 och Trumpet 8-fot. Dessa stämmor höra till manualen. Till pedalen höra stämmorna Subbas, 16 Violon 8 Octava 4 och Basun 16 fot. Beträffande bälgarna skriver han: "Bälgen är en bland de viktigaste delar i en orgel och som jämt fordrar tillsyn och vård, emedan vädret är orgelns själ; utan väder, står orgeln som en dyrbar och konstrik maskin utan drivverk, som en skön och välbildad kropp utan liv. Därför är den skada som en vårdslös belgtrampare kan åstadkomma för honom oersättlig". Slutomdömet blir följande: "och får jag slutligen åt Herr Larsson enligt mitt ringa bedömande lämna det högsta videtur för hans skicklighet och hans osparade möda att hava förfärdigat ett orgelverk, som icke allenast står som en prydnad i templet utan ock, genom sina krafffulla och rena har-

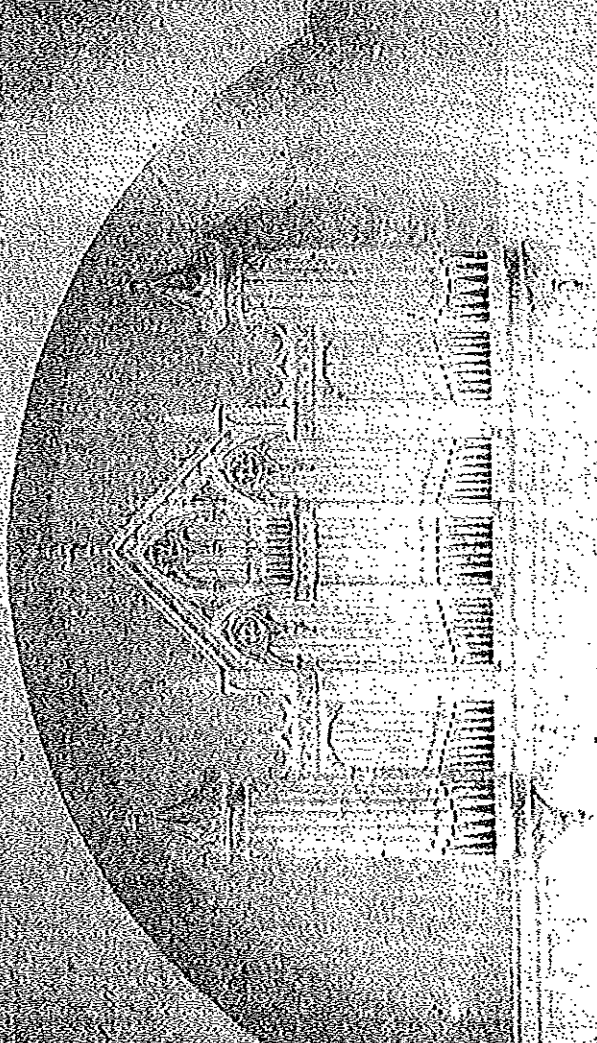
monier väcker, befordrar och underhåller en sann religiös andakt bland den församlade menigheten. Som nu detta tonverktyg blivit invigt till den Högstes ära, skall det säkert i århundraden, såvida det väl vårdas och fredas för obehöriga händer och fötter, hos efterkommande alltid bevara ett kärt och tacksamt minne av dess pastor och församling, som förorsakat dess tillvaro". Protokollet är undertecknat i Lund den 22 september 1857 och M. Möller. Domcantor L.k.m.a.

Men det gällde ju också att ha någon, som kunde traktera detta fina instrument, som mången gång kallas "instrumenternas drottning". Sockenmännen hade redan hösten 1854 vidtagit förberedelser härför. Man hade nämligen vid en gemensam sockenstämma med Hemmesdynge och Södra Åby församlingar enhälligt beslutat föreslå, att den tunna helgonskuld korn, som årligen erlagts till Malmö skola skulle i fortsättningen användas till lön åt en blivande "orgelnist".

Helgonskulden var en gammal skatt från den danska tiden, vilken syftade till att stimulera sången vid gudstjänsterna och underlätta undervisningen bland barnen. Från 1856 åtog sig staten att betala den helgonskuld, som utgick till vissa högre läroverk och lärjungarna. Från sekelskiftet upphörde helgonskulden helt.

Vid sockenstämman med Hemmesdynge och Södra Åby församlingar 1854 beslöt man, att församlingarna själva skulle behålla helgonskulden och skulle denna, en tunna korn beräknat efter markegångspris, delas mellan församlingarna. Enär Södra Åby kyrka ännu inte hade orgel beslöt man att sätta in beloppet

Beskrifning till nytt Orgelverk för Hemmingsdaga kyrka
i Malmöbäckis Län.

Fasad av kyrkans första orgel.

på en särskild kassa och för Hemmesdynge skulle beloppet ingå i lönen för organisten.

Några dagar innan orgelns invigning valdes på allmän sockenstämma skollärare Albert Olsson i Norra Åby till "orgelnist" på obestämd tid med en årlig lön på femtio Riksdaler Banko samt till bälgrampare och ringare, även på obestämd tid, skomakare Hans Olsson i Hemmesdynge, som i årlig lön tillförsäkrades 13 Riksdaler och 16 skilling. Givetvis fanns det även klockare, nämligen Bengt Tornblad, som vid 24 års ålder blivit vald till församlingarnas klockare. Han avled den 23 maj 1865. Året innan hade Carl Olsson efterträtt Albert Olsson som organist i Hemmesdynge, men efter klockaren Tornblads frånfälle valdes den 23 september 1865 Carl Olsson till klockare och organist för Hemmesdynge och Södra Åby kyrkor, vilken tjänst han innehade i över femtio år eller till sin död år 1919.

Under år 1871 behandlades frågan om byggande av böningshus åt klockaren på klockarejorden å nr 14 i Hemmesdynge. Huset fick icke kosta över tusen riksdaler och skulle kantorn återbetala beloppet med 100 riksdaler om året, tills hela summan blev betald. Varje år skulle i vardera kyrkan uppbäras ett klockareoffer och det kunde gott behövas, om man tänker på att kantor Olssons begynnelselön var 75 riksdaler. För att ordna med klockarens bostadsfråga tillsattes en byggnadskommitté, men när denna nästa år inkom med ritningar och byggnadsförslag vägrade åtskilliga åboar att utan ersättning utföra körslor, enär de menade, att huset var alldeles för stort och dyrbart. Ny ritning och

nytt kostnadsförslag utarbetades och uppgjordes, men när dessa förelades stämman blevo de ej godkända. Därjämte hade kantor Olsson blivit satt i konkurs. Frågan förföll. Kyrkoherde Hindbeck hade gått ur tiden 1867. Hade han levat så skulle han säkerligen med det goda handlag, som han hade med församlingsborna, fört saken i land på ett för alla parter tillfredsställande sätt.

Kyrkans orgel, som enligt domkyrkokantor Möllers synprotokoll från 1857 försäkrades kunna bestå i århundrade, befanns redan 1885 var mycket bristfällig. Man beslöt på decemberstämman 1886 att den skulle genomgå en betydande reovering. Nya bälgar och ny klaviatur var av nöden. Därjämte skulle en ny stämman inmonteras medan cornetten skulle tagas bort och användas till komplettering av de andra stämmorna. .

Kantorn hade vid denna tid uppnått en lön av 250 kr. om året, av vilket belopp 100 kr. utbetalades den 1 juli och återstoden den 1 mars. Samtidigt avskrevs helgonskulden, vilken tidigare ingått i kantorns löneförmåner. Mot stämmans beslut reserverade sig församlingens kyrkoherde, som vid denna tid var Ludvig Sjöberg. Stämmobeslutet överklagades och under de kommande åren höllos ständiga strider med den klagande och icke klagande delen av församlingen angående denna helgonskuld. Kyrkoherde Sjöberg menade att man inte hade laglig rätt att avskaffa helgonskulden. Kantor Olsson ansåg, att han, trots den uppgjorda löneregleringen, fortfarande hade rätt till densamma. Den klagande delen av församlingen ansåg det orättvist att uttaga en sådan skatt, enär den var orättvis, eftersom den drabbade

enbart jordbrukare, oavsett om de ägde större eller mindre hemman. Vid en kyrkostämma i januari 1889 beslöt stämman att använda helgonskulden till skolväsendets behov. Denna helgonskuld eller helgonskyld, som den kallades mot slutet av 1800-talet blev, såsom vi tidigare framhållit, helt avskaffad 1900.

I början av detta sekel började kyrkoorgeln bli allvarligt skröplig och förslag uppgjordes till dels en helt ny orgel eller fullständig reovering av den men bortsett från det absolut nödvändiga underhållet sköts frågans lösning åt framtiden. I stället fattade man det kloka beslutet att för anskaffande av en ny orgel avsätta ett årligt belopp till en särskild för ändamålet avsedd fond. Det skulle dröja till 1930 innan kyrkan fick en ny orgel. Tack vare en gåva på 4000:— kr. från f. kyrkovärden Otto Larsson, Marianne Larsson och Louise Larsson i Hemmesdynge kunde man skrida till verket. Förutom gåvan hade man ju orgelfonden och resterande kostnad skulle bestridas med tillgängliga medel. Efter infordrande av anbud slöts kontrakt med A. Magnussons Orgelfabrik i Göteborg att inköpa en piporgel på 12 stämmor och 2 manualer för ett pris av 10.600:— kr. Anbudet gällde också inmonterande av elektrisk fläkt. Församlingen hade att taga ställning till huruvida orgeln skulle byggas i tornet eller byggas på samma plats som tidigare, varvid läktaren skulle byggas ut mot altaret c:a två meter. Kyrkostämman förordade det sistnämnda förslaget. Kungl. Byggnadsstyrelsen uppdrog åt arkitekt Eiler Graebe att besöka kyrkan och sedan denna inkommit med tjänstememorial beslöt Byggnadsstyrelsen på dennes förslag

att utnyttja tornutrymmet till den nya orgelns placering. Genom denna åtgärd skulle kyrkorummet mera komma till sin rätt. Men församlingen stod på sig. Kyrkostämman uttalade många skäl mot det av Byggnadsstyrelsen förordade förslaget, bl. a. risk för fukt och temperaturväxlingar samt det ringa utrymmet på läktaren. Byggnadsstyrelsen tillmötesgick församlingens begäran och placerade orgeln och byggdes läktaren ut såsom nu är. Församlingens präst vid dessa åtgärders fullgörande var t. f. kyrkoherde Carl Arenheim och kyrkovärdar Sven Svensson och Jöns Månsson. Att kontrollera arbetets utförande hade kyrkorådet utsett musikdirektör Edvin Odell, vilken i besiktningssinstrument av den 4 november 1930 förklarade, att arbetet var utfört på ett mycket noggrant och förtjänstfullt sätt, vartför det kunde åsättas det högsta vitsord.

Kyrkostämmorna vid denna tid voro ofta ganska stridiga och gång efter annan fick slutet votering tillgripas.

"Men när tempelsången stiger
Andaktsfull mot himlens höjd
Oro stillas, klagan tiger,
Hjärtat slår av helig fröjd.
Själens då, från jordens grus
Trängtande till Faderns hus,
Himlens lungomål ren talar
Och av hoppet sig hugsvalar."

—

SEKELSKIFTET SÄTTER SIN PRÄGEL PÅ KYRKAN.

Under det halvsekel, som förflöt sedan kyrkan tillbyggs och grundligt renoverats 1854, skedde ej några större förändringar beträffande kyrkan. I en ämbetsberättelse från 1875, författad av kyrkoherde Christian Heideman, få vi den upplysningen, att under det gångna året hade nytt sparrverk satts upp över koret och att blytaket över koret utbytts mot plåt. Entreprenören, en plåtslagare Conradsson från Trelleborg, hade som utbyte erhållit allt blyet för det nya plåttaget ävensom för takstolstimret. Samma år 1874 hade på anmodan av kontraktsprosten L. P. Holmberg i Äspö vid en visitation 1870 en dörr i muren i sakristian blivit insatt, detta icke allenast för den tjänstgörande prästens skull utan även med tanke på inträffade olycksfall och eldsvådetillbud. År 1876 omlades korgolvet med 8-kantiga tegelstenar, vilket kom i dagen vid den nu just avslutade restaureringen. 1880 fick kyrkan järnugn till vänster av kyrkans skepp och skomakare Hans Olsson fick uppdraget att elda ugnen, för vilket han varje gång erhöll 60 öre. Temperaturen skulle hålla sig mellan 8 och 12 grader i kyrkan under vinterhalvåret.

Kyrkoherde Ludvig Sjöberg var mycket för att begagna sig av vetenskapens landvinningar. Så beslöts vid en kyrkostämma den 3 januari 1885: "Då ett nytt kors å kyrkans torn uppföres bör dess armar göras rörliga på det att det må kunna såsom en optisk telegraf tillkännagiva gudstjänstens början". Den optiska te-

legrafen kom ej till stånd men ett nytt kors sattes upp på kyrkan, vilket gjordes av trä och överkläddes med koppar. År 1891 anskaffades åskledare till kyrkan och 1896 lades trapporna till sakristian.

Dessa äro de smärre åtgärder, som blivit gjorda i och vid kyrkan fram till sekelskiftet men då var tiden åter inne för en avsevärd restaurering.

Från kyrkorådets och kyrkostämmornas protokoll från denna tid, vilka skrevos med en för den tiden sällsynt ordentlighet och noggrannhet av kyrkoherde Emil Östergren, kunna vi hämta de upplysningar, som behövas. Vid kyrkostämman den 2 oktober 1900 beslöt stämman i enlighet med kyrkorådets förslag att under år 1901 utföra följande förändringar i kyrkan.

De gamla bänkarna skulle borttagas och ersättas med nya, under vilka trägolv skulle läggas. I koret borde inte några andra bänkar placeras än två längs långsidorna.

Koret ävensom mittgången beläggas med cementplattor.

Fönsterbågarna av trä utbytes mot järnbågar och nytt glas sättes in.

Väggar, pelare och valv målas i limfärg och allt trä bortsett från golven skulle målas i mörk ekfärg och hade detta arbete kostnadsberäknats till 3500:— kr.

Vid denna kyrkostämman genomgicks kostnadsförslaget i detalj ävensom ritning till föreslagna kyrkobänkar och prov på cementplattor. Sedan kyrkostämman hade beslutat angående vilka åtgärder, som skulle vidtagas beslöts till sist att under den tid kyrkan var stängd skulle gudstjänsterna hållas i skolan.

Vid kyrkorådssammanträde den 3 december samma år 1900 utformades närmare restaureringsförslaget. Samma dag skulle entreprenadauktion hållas på det föreslagna arbetet.

Beräffande trägolvet, som skulle läggas under de nya bänkarna, vilka skulle vara lika långa som de gamla, bestämdes att till detta borde användas 1½ tums fullt torra och kvistfria granbrädder. Brädderna läggas direkt ovanpå det gamla tegelgolvet och spikas på 4×5 tums furubjälkar, vilka läggas i lera och med avstånd från varandra på 2 alnar. Entreprenören garanterar för arbetets bestånd under tre år. Till dess innehålles 20 % av kostnadssumman såsom säkerhet.

Kyrkobänkarna göras lika de som finnas i Trelleborgs kyrka och utföras enligt uppvisad ritning, dock skulle de göras med en tums bredare sitsar och en tums större lutning bakåt på ryggstödet. Till virke borde användas fullt torr furuplank och fri från s.k. blåved. Det är entreprenörens uppgift att tillpassa och fastsätta alla bänkar, vilka skola placeras på trägolvet.

Därefter verkställdes av kyrkorådet entreprenadauktion inför de spekulanter, som infunnit sig. Kyrkoherde Östergren tillkännagav först vilka åtgärder, som skulle vidtagas beträffande golven och, att det var entreprenörens skyldighet att leverera det nödvändiga virket. Två anbud avgåvos, nämligen av P. Hansson från Kärrstorp på 350 kronor och av Tuve Andersson i Stora Isie med 340 kronor.

Därefter vidtogs anbudsgivande avseende kyrkobänkarna, materialet såväl som utförandet. Anbud lämnades med en ge-

nomsnittssumma för varje bänk av P. Hansson med 27 kr., av Tuve Andersson med 26:75 kr. och av Malmgren från Gylle med 26 kronor.

Sedan auktionen förklarats avslutad och anbudsgivarna avlägsnat sig sammanträdde åter kyrkorådet och beslöt att antaga de av Tuve Andersson gjorda anbuden, dock skulle han innan uppgörelsen tillfrågas, huruvida han för samma belopp därjämte ville borttaga de gamla bänkarna. Vidare skulle i uppgörelsen ingå den bestämmelsen, att de nya kyrkobänkarna skulle vara färdiga den 15 april 1901.

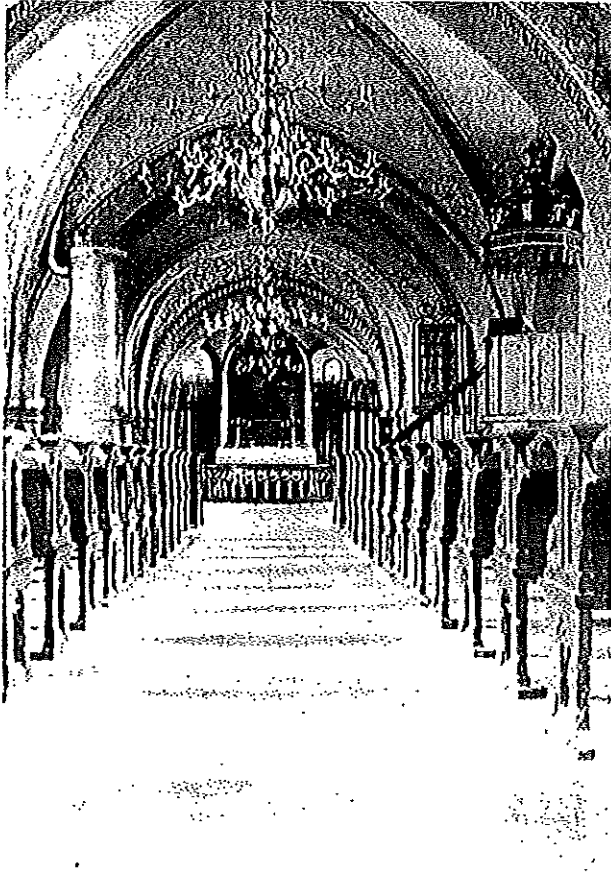
Vid samma kyrkorådssammanträde företeddes ritning från gjuteriägaren Petersen i Trelleborg angående förslag till nya fönsterbågar, vilka betingade ett pris av 33 kr. pr styck och godkände kyrkorådet såväl ritningen som kostnadsanbud, dock skulle leverantören förbinda sig att förse varje fönsterbåge med en ventil.

Anbud förelåg även vid detta sammanträde om kyrkans dekorerings och inläggning av cementgolvet men ville kyrkorådet uppskjuta frågan till ett kommande sammanträde för att inhämta närmare upplysningar i dessa frågor.

Sedan man gjort detta beslöts vid kyrkostämman den 17 december 1900 att kyrkorådet skulle ha rätt att sluta kontrakt med dekorationsmålare P. Cederholm i Trelleborg, att denne skulle måla kyrkans valv och väggar med vaxfärg eller oljefärg ävensom varje målning i kyrkan enligt av honom inlämnat anbud och ritning. I Landsarkivet i Lund finnas två ritningar av P. Ceder-

holm, den ena utförd i romansk stil och den andra i gotisk. Färgerna å dessa ritningar äro lika klara och friska, som om de voro gjorda i går. Målningsarbetet utfördes i gotisk stil. Samma dag kontrakt slöts med dekorationsmålare P. Cederholm träffade man överenskommelse med ombud från Skånska Cementgjuteriet i Malmö att för kyrkans golv inköpa mosaikplattor till ett pris av sju kronor pr kvadratmeter.

Vid restaureringen visade det sig att dörrarna mellan vapenhuset och kyrkan inte kunde repareras eller ändras, varför kyrkorådet vid sammanträde den 8 mars 1901 beslöt att uppdraga åt byggmästare Tuve Andersson i St. Isie att utföra nya i enlighet med av honom uppvisad ritning och för ett pris av 40:— kr. Vid samma sammanträde uppgjordes med muraremästare Per Hansson från Norra Åby att han skulle uppsätta de från gjuteriet i Trelleborg anlända fönsterbågarna, sedan de av honom blivit godkända. Den 18 mars besiktigades och godkändes de nya kyrkobänkarna och vid kyrkostämma den 1 maj 1901 beslöts bl.a. att ytterdörren vid sakristian skulle renoveras eller, om detta ej gick, ersättas med ny, att yttersidan av knäfallet till altarskranket skulle höjas med fyra tum från det gamla golvet, att skinnbeklädnaden å knäfallet, skranket och pallen skulle ersättas med purpurfärgad schagg, som också skulle bekläda överkanten av predikstolen, att ny predikstolstrappa skulle anskaffas, att Karl XII:s vapen, vilket förflyttats från materialhuset och satts upp under taket i vapenhuset skulle renoveras och att hela kyrkan skulle kalkas utvändigt.

Kyrkans inre efter restaureringen vid sekelskiftet.

Den 27 juni 1901 avsynades och godkändes det av dekorationsmålare P. Cederholm utförda arbetet. Därmed är denna renovering slutförd. Av kyrkokassans räkenskaper från år 1901 se vi att hela restaureringen kostade i runt tal 6.500:— kr. Kyrkobänkarna betalades med 1.123:50 kr., trägolvet under bänkarna med 340, de nya fönsterbågarna med 394:05 kr., glaset i fönstren och i dörrarna med 330:— kr., golvet med cementplattorna 625:—, mureriarbetet med 656:40 och målning och dekorering av kyrkans inre m. fl. av målaren utförda arbeten med 2.063:— kr. Det äro de större utgiftsposterna och det kan ha sitt intresse att veta och jämföra med gångna och kommande tiders utgifter vid de till synes vart halvsekel återkommande renoveringsarbetena. Några inventarier av större värde anskaffades inte vid detta tillfälle. Altartavla, predikstol och orgel, låt vara nu bristfällig, funnos sedan renoveringen vid 1800-talets mitt. Renoveringen 1901 bestod huvudsakligen av nya bänkar, nya golv, nya fönsterbågar samt dekorering och målning av kyrkans inre. Denna förändring av kyrkan med helt annorlunda bänkar än tidigare, cementplattorna på golven och dekoren av hela kyrkans inre var ett resultat av den tidens smak, sekelskiftets. Därför kan det sägas att sekelskiftet vid denna renovering satte sin prägel på kyrkan.

Efter sekelskiftet har intill nu inte några större förändringar ägt rum. De inventarier, som anskaffats, redovisas i kapitlet om kyrkans inventarier.

Emellertid ha tre större arbeten utförts. År 1934 utbyttes plåten på tornet med kopparplåt och likaså utbyttes korset därpå

mot ett i samma stil och utförande, nämligen ett kors av furubräder, beklätt med koppar. Arbetet utfördes av plåtslagaremästare E. G. Blomberg & Co. i Svedala. Sommaren 1938 togs det gamla tegeltaket och läktningen ned och bortforslades och i dess ställe lades nytt tak av enkupig röd falstaktegel med undertak av spån. Detta omlägningsarbete utfördes av byggmästare Axel Persson i Hemmesdynge. Taket jämte skorsten, som nymurades och en del smärre arbeten betingade ett pris av 2.217:— kr. Sedan Kungl. Byggnadsstyrelsen godkänt ett av Södra Sveriges Ångpanneförening uppgjort förslag till elektrisk installation av värme, ljus och kraft i kyrkan slöts kontrakt mellan församlingens kyrkoråd och Trelleborgs Elektriska AB den 25 maj 1949. Dessa tre nu relaterade arbeten utfördes under kontraktsprosten och kyrkoherde Gustav Fredlunds tid.

Varje tid sätter sin prägel på kyrkan, alltifrån 1100-talet in till nu. Den omgestaltning kyrkan fick 1901 beträffande interiören har för denna generation varit dyrbar och kär och många vill gärna stämma in i psalmen:

Dit ha med far och mor vi gått,
Där lyfte barnabön vingen,
Där har för Herren Gud vi stått
Samman vid altarringen,
Där var vår första nattvardsgång,
Där har vid jul och påsk vår sång
Med våra fäders sig enat.

—

RINGMURARNA OCH KYRKOGRÄDEN.

Den gamla prästgården, som låg alldeles intill kyrkan revs 1833 och under de sista åren av 1830-talet ombyggdes kyrkans ringmur. Den kyrkogård, som den kom att inhägna framgår av den karta, vilken återges å foto härintill. Det är det stycke som benämnes med a. Det var inte någon stor kyrkogård, som då låg intill kyrkan. På den tiden räknade man i famnar men om vi omräkna detta i nutida mått uppgick den västliga muren till 35 m, den södra sidan till 60 m, norrsidan till 30 m och den nord-östra och östra sidan sammanlagt till 60 m. Den norra, västliga och en del av södra sidan ombyggdes av murmästare L. J. Ljunggren i Trelleborg, och utfördes under hösten 1837 och våren 1838. Därjämte skulle han uppföra två pelare för grindar å den västra sidan. Entreprenören fick för detta sitt arbete tre Riksdaler 16 p Rgls för var famn på norra och södra sidorna samt en Rs 32 p för var famn å västra sidan. Den västra sidan var nämligen den bäst bibehållna. Församlingen bekostade och skaffade fram så mycken tjänlig gråsten och kalk, som behövdes till pelare och ringmur. Varje i mantal satt jord skulle leverera materialet, varvid beräknades ett lass på 4 tunnland uppskattad jord.

De sista 13 famnarna på södra sidan blev en besvärlig historia. Enligt allmän kungörelse, som man kan läsa i Landshövdingeämbetets kungörelser heter det: "Genom denna dag av Konungens Befallningshafvande och Biskops-Embetet fattadt beslut kommer Hemmesdynge kyrkas ringmur på omkring 13 fam-

nar på södra sidan att omläggas, på det sätt att grunden lägges innevarande höst och det öfriga arbetet att fullbordas nästa år och bör vara färdigt vid midsommartiden, hwilket arbete är upp- taget till en kostnad av 257 R:dr 40 st. banco, med förutsättande att ringmuren uppföres till lika bredd, höjd och jemnhet som den förut upplagda, med en trumma för waltnets afledning från kyrkogården". Kungörelsen är utfärdad den 10 september 1838 och däri bestämmes att auktion skall hållas den 5 oktober kl. 11 i Malmö å landskontoret och samma tid vid kyrkan. Till Malmö kommo inte några spekulanter men väl till kyrkan och där upp- läste kyrkoherde Hindbeck kungörelsen om arbetet, omfattande 13 famnar från slutet av den nylagda muren till klockstapeln och efter långvarig tävlan stannade murarmästare J. Beck från Ystad för det lägsta budet, 150 riksdaler banco och framvisade borgen, vilkens vederhäftighet bestyrktes av borgmästaren i Ystad.

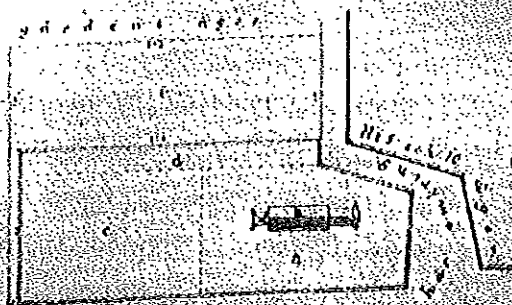
Då hösten gick utan att murarmästare Beck syntes vilja sätta i gång arbetet skrev Hindbeck till honom att komma och lägga grundmuren. Denna klagar på sjukdom och dåligt väder. Han synes vilja uppskjuta arbetet till våren. Kungörelsen bestämmer emellertid, att grundmuren skall vara lagd på efterhösten. Kyrko- herde Hindbeck skriver på nytt och säger att om inte Beck omedelbart kommer så nödgas han anmoda någon annan att lägga muren. Detta gör också murarmästare L. Larsson och er- håller 20 riksdaler för detta sitt arbete. En person från försam- lingen inrapporterar detta för Beck och denne jämte tre man re- ser till Hemmesdyngge och kommer samma dag som arbetet är

färdigt. Murarmästaren känner sig åsidosatt och förnärnad och i ett brev till kyrkoherde Hindbeck skriver han: "Och då jag hwarken will eller kan låta mig nöja med en sådan behandling, anhåller jag att Magister Hindbeck benäget behagade genast låta borttaga på egen bekostnad förenämnda grundmur, hwilken jag derefter will odentligt uppföra. Någon gottgörelse för det verkställda arbetet kan aldrig mig lagligen påtvingas". Kyrkoherde Hindbeck anför klagan hos Kungl. Befallningshavande. Han framhåller först att när Beck fick uppdraget fruktade han genast krångel och besvärligheter i likhet med vad han fått uppbära vid dennes arbete å reparation vid Östra Vemmenhögs kyrkas ringmur. Hindbeck är mycket hånfull i sin besvärsskrivelse. Så skriver han bl. a. "Med ett klokt misstroende mot sin egen skrivförmåga har Beck genom någon av sina församlingsbor i brev till mig beskärmat sig över min åtgärd till ifrågavarande ringmur, varför jag på hans egen begäran låtit upptaga den av honom kaserade muren". Till skrivelsen bifogas avskrifter av att grundmuren är lagd och att den är upptagen ävensom Becks brev. Därefter gå handlingarna till Beck på remiss för yttrande. Under tiden låter Beck anlägga grundmuren och denna är färdig den 20 december och två dagar senare sänder han in sitt yttrande, där han framhåller, att grundmuren är lagd och förklarar att Hindbeck inte har någon anledning att klaga, enär det ankom på Beck att göra detta arbete, vilket på grund av Hindbecks åtgärder vållat honom mycket besvär och att alltsammans beror på Hindbecks "kittslighet." I resolution den 24/12 1838, under-

KARTA ÖFVER HEMMESDYNGE KYRKOgåRD

Decker Öfver

- a. Gårds- och kyrkogården
- b. Plan af Byggnaden
- c. Helt utskjuten
- d. Andra utskjutningen
- e. Tredje utskjutningen

tecknat av landshövding C. G. Bråkenhielm och biskop Faxé, förordnades att, såvida inte grunden ännu var lagd och tiden för långt framskriden, förständigas Beck att vid vite av 20 riksdaler att så fort våren kommer ha arbetet i ordning. Ringmuren fullbordas sedan på försommaren och blir färdig före midsommar.

Därmed hade hela kyrkans ringmur omlagts bortsett från den östra sidan, vilken dock omfattade 34 famnar sammanlagt. Detta arbete blev dock verkställt redan året därpå. Sockenstämman hade nämligen den 3 maj 1840 beslutat att vid detta arbetes utförande skulle den gamla muren tagas ned till grundstenarna, där den antingen är bristfällig eller för ojämn och den nya muren uppföras till lika höjd, jämnhet och prydighet som den förut upplagda. Vidare skulle murens rätas och gå i en rak linje. Ett par nya kyrkoportar med pelare av bränd mursten anbringas å södra sidan av östra muren, där kyrkans syssemän anvisa vid arbetets början och pelarna skola vara lika med dem på västra ringmuren och portarna likadana som portarna på västra sidan.

Vid entreprenadauktion den 15 juni 1840 lästes sockenstämmans beslut jämte ett uppgjort kostnadsförslag "ljudeligen" upp för de spekulanter, som hade kommit och samtidigt kungjordes, att all den gråsten, som utgjort den gamla muren ända ifrån det ställe, där den nya muren på norra sidan slutar intill klockstapelns sydöstra hörn, kan disponeras av entreprenören ävensom den tegel, som finns till norra och östra luckorna, vilken tegel kan användas till fyllning i de nya pelarna. Vidare bestämdes att skiffestenen, som låg på östra muren skulle nedtagas av

sockenmännen och försäljas för kyrkans räkning ävensom att de nya portarna och ny lucka å norra sidan skulle förfärdigas av mogen fur.

Entreprenadauktionen hölls den 24 juli 1840 och såsom alltid var fallet på den tiden såväl vid kyrkan som å landskontoret i Malmö. Det lägsta anbudet vid kyrkan uppgick till 359 riksdaler banco men det lägsta i Malmö löd på 273 riksdaler, ingivet av murare Swen Rasmusson i Kvarnby, vilken alltså fick arbetet och utfördes detta arbete under sommaren 1840.

Det dröjde emellertid inte länge förrän man kom på det klara med, att kyrkogården måste utvidgas. Församlingens folk-mängd ökade för varje år och kyrkogården befanns vara alltför otillräcklig att "inrymma församlingens lik". Någon utvigning åt norr, söder eller öster var inte möjlig, då dessa sidorna grän-sade åt allmänna vägar. Enda möjligheten var att gå västerut, sedan den gamla prästgården rivits och denna jämte åbyggnader flyttats ut redan 1833 mitt på prästgårdens ägor. Marken var rödjad och fri från lera och sten.

Den 30 april 1853 ansökte kyrkoherde Hindbeck om avsönd-ring av 12 kappland från prästgården för utvidgning av kyrko-gården mot en årlig jordskyld av 12 kappor korn. Landshövdinge-ämbetets resolution gick ut på att ingenjör Georg Gustafsson för-ordnades att verkställa avsöndringen i behörig ordning. Förrätt-ningen ägde rum den 8 augusti och närvarande var förutom lant-mätaren hemmansägarna Per Persson från Västra Torp och Lars Persson från Vallby som gode män, å Kungl. Maj:ts och å kro-

nans vägnar auditör Grönvall och uppbördsskrivare Holmberg såsom publika ombud, kyrkoherde Johan Hindbeck samt å kyrkans vägnar kyrkovärdarna Pål Larsson i Hemmesdynge och Ola Larsson från Stora Isie. Samtliga begåvo sig, efter det att de samlats i prästgården till kyrkogården för att verkställa utstakningen och utfogs 12 kappland på så sätt, att området inneslöts och begränsades av södra och norra murarna utdragna samt begränsat av en rät linje parallellt med västra muren.

Det nu uttagna jordområdet är det, som å kyrkogårdskartan angives med bokstaven c. Redan två år senare avsöndrades ytterligare ett område på fyra kappland, å kartan angivet med bokstaven d. Detta område ansåg hälsovårdsnämnden eller som det på den tiden hette "sundhetsnämnden" nödvändigt med tanke på en eventuellt kommande koleraepidemi eller annan smittosam sjukdom.

Så kom den betydelsefulla sockenstämman i Hemmesdynge kyrka söndagen den 8 juli 1855, då sockenmännen kommo överens om följande viktiga åtgärder. Kyrkogården, sådan den blivit utstakad vid de två lantmåteriförrättningarna inhägnas med gråstensmur, murad med kalkbruk i yttre lagren. Ringmuren täckes med taktegel på norra, östra och södra sidan men på västra sidan skulle uppföras en gråstensmur med starkt slagen kalk i höjd med jordmånen på kyrkogården och på denna mur sättes ett staket gjutet järn, vilket skulle beställas från ett järngjuteri i Malmö. Stora, jämna och passande stenar skulle läggas där pelarna till järnstaketet få sitt fäste. De gamla murarna jämnas till

så att hela ringmuren blir prydlig. Nya portar av järn anskaffas i stället för träportarna och på den södra sidan av nya muren skulle, där kyrkans sysslomän anvisade, muras upp två pelare och insättas två portar av gjutet järn. Detta är det väsentliga, som beslöts vid sockenstämman angående planerna för den nya kyrkogården. Arbetet för flyttande av norra och västra murarna, uppförande av nya murar ävensom allt det andra arbetet kostnadsberäknades till 2380 riksdaler banco. Efter vederbörligt tillstånd och hållen auktion den 23 augusti 1855 påbörjades arbetet av murare A. Skoug, vilken erhållit uppdraget. Det är alltså samme byggmästare, som några år tidigare fullbordat om- och tillbyggnadsarbetet av kyrkan. Hade han lyckats väl beträffande kyrkan så gick det sämre för honom med kyrkans ringmur, åtminstone beträffande den västra sidan med järnstaketet.

Sedan arbetet godkännts och insynats i november 1858 gick blott två år, då det visade sig att västra ringmuren rasat och dragit med sig järnstaketet. Orsaken härtill var att byggmästaren hade använt gammalt torrt kalkbruk och grus från kyrkans nedrivna vapenhus. Om de händelser, som utspelades vid de domstolsförhandlingar, som blevo en följd av det misslyckade arbetet med västra ringmuren hänvisas till min artikel i pastoratets församlingsblad nr 31 med överskriften: "Vad ringmuren förtäljer". Byggmästaren blev ålagd att sätta muren i vederbörligt skick innan den 1 augusti 1864, vilket också skedde. Det har dock inträffat även i senare tider att den västra mursidan på vissa punkter sviktat och fått istandsättas.

Sedan enligt förordnande av biskop Thomander den nya kyrkogården hade blivit invigd den 24 juni 1860 av kyrkoherde Hindbeck sammanträdde socknens åboar dagen efter för att sines emellan fördela den invigda kyrkogården, vilken åren 1856 och 1857 blivit planerad på församlingens bekostnad och sistnämnda år i november månad blivit planterad med kastanjer omkring omgivningmurarna åt norr, väster och söder. Kyrkogården var indelad i 39 stycken särskilda med ligustrum inhägnade begravningsplatser, innehållande vardera 12 aln. i längd och 10 aln. i bredd. Begravningsplatserna äro avskilda genom en 10 aln. bred gång från kyrkodörren rakt i väster samt en tvärgång från södra ingångsporten rakt i norr av lika bredd, varigenom 7 st. begravningsplatser komma att ligga i väster om denna gång samt 16 st. platser på vardera sidan om den långa gången från kyrkodörren rakt i väster.

Vid fördelningen av gravplatserna träffades först den överenskommelsen, att den plats, som ligger mittför kyrkodörren vid västra ringmuren skulle tillfalla kyrkoherden och därefter att alla begravningsplatser söder om den långa gången skulle fördelas mellan Hemmesdynge åboar och alla de andra norr om gången Stora Isie åboar. Såsom ett minne av det utförda arbetet föreslog kyrkoherde Hindbeck, att församlingens kyrkovärdar, genom vilkas enighet och kraftiga samverkan kyrkogården erhållit sitt prydliga skick, skulle få uttaga för sina hemman begravningsplatser på vardera sidan om kyrkoherdens, vilket av alla godkändes. Sålunda erhöll kyrkovärden Bengt Larsson för sitt hemman Hem-

mesdyngge nr 11 den begravningsplats, som ligger söder om kyrkoherde Hindbecks och kyrkovärden Ola Larsson för sitt hemman Stora Isie nr 3 den plats, som ligger norr om Hindbecks gravplats. Eftersom Stora Isie nr 3 var det största hemman i socknen medgavs att detta hemman skulle erhålla ytterligare en gravplats därtill.

Därefter företogs delning av gravplatserna efter den ordning, som först blev bestämd nummer efter nummer, vilket genast antecknades på en provisorisk karta. Därjämte bestämdes att alla hemman förutom sina nu uttagna gravplatser hade rätt att begagna sina gamla gravplatser på den gamla kyrkogården.

Sedan nu ringmurarna och kyrkogården hade blivit färdigställda beslöto sockenmännen, att uppföra ett nytt materialhus, vilket de ansågo borde ligga norr om norra ringmuren. Som en mängd gråsten blivit upptagen vid kyrkogårdens planering ansågs denna med fördel kunna användas till grund till materialhuset, vilket uppfördes av flintsten med väl slagen kalk och eftersom man hellre ville ha skickliga och flitiga arbetare inom socknen än anmoda främmande hantverkare fick dragonerna Frisk och Vall i Stora Isie uppdraget att mura upp det materialhus, som först användes till förvaring av redskap och ett större rum till samlingsplats före gudstjänsterna och vilket nu är såväl materialhus som gravkapell. Samtidigt inhägnades den gamla prästgårdens gårdsplats med stängsel för att bönderna skulle kunna placera sina hästar och vagnar där utan risk för att hästarna skenade. Innan prästgården revs var det bruk att ha hästar och vagnar inne på prästgårdens gårdsplats under gudstjänsten.

Den utformning, som kyrkogården har i våra dagar fick den i början av detta sekel. Vid ett kyrkorådssammanträde i april 1906 väcktes frågan om utvidgning av kyrkogården. Hur det gick till vid den nya kyrkogårdens tillkomst och de nya murarnas uppbyggnad få vi en klar bild genom kyrkoherde J. E. Östergrens noggranna och välskrivna protokoll. Församlingen ansökte och erhöll tillstånd att för den nya kyrkogården avsöndra ett jordområde från prästgården på 27 ar och 22 kvadratmeter mot en årlig avgäld av 10 hl. korn att lösas efter årets medelmarkgångstaxa. Det område, som nu avstyckades är å kyrkogårdskartan angivet under bokstaven e.

Vid kyrkorådssammanträde den 25 maj 1907 uppgjordes arbetsbeskrivning och kostnadsförslag till det nya kyrkogårdsområdet och murarna däromkring. Det bestämdes då, att de delar av de nya murarna, intill vilka jord skulle påfyllas på inner sidan, skulle ha en grund av 1 alns djup och 2 alnars bredd. Den västra muren, som måste ligga i jämnhöjd med samma mur vid gamla kyrkogården ävensom $55\frac{1}{2}$ aln av den norra muren mot väster skulle vara något mer än $1\frac{1}{2}$ aln tjocka. Östra muren och $86\frac{1}{4}$ aln av den norra mot öster skulle ligga 1 aln djupt under jordytan. Hela den gamla norra muren revs upp och begagnades för de nya murarna.

På den västra muren placerades ett järnstaket liknande det på gamla muren. Kyrkorådet beslöt att den nya kyrkogården skulle planeras så att avschaktning göres i öster och påfyllning i

väster och att påfyllningen skulle ske allt eftersom muren uppfördes, så att jorden blev tilltrampad under arbetets gång.

Hemmesdynge kyrkostämman godkände arbetsbeskrivningen och kostnadsförslaget och bemyndigades kyrkorådet att med byggmästare Anders Hansson i Hemmesdynge träffa avtal om arbetets utförande ävensom övriga uppgifter. Det av honom utförda betydande arbetet på kyrkogården och ringmurarna gick, enligt kyrkans räkenskaper för år 1907, till 1.527:— kr. Därtill kom kostnader för cement med 281:— kr., järnstaketet med 397:— kr. och körslor 204:— kr. Körslor utfördes av Mårten Andersson, Pål Larsson, Ola Larsson och Per Müller, vilka för 2:— kr. pr lass hämtade sten och grus från sjön och tegel och cement från Södra Aby. Järnstaketet utfördes av ett gjuteri i Anderslöv. I samband med att den gamla norra muren revs ned och blev material för de nya murarna borttogs en stor alm norr om kyrkan ävensom hela raden av kastanjeträd, vilka av prosten Hindbeck femtio år tidigare planterats längs med norra muren. Sedan kyrkogården iordningsställts fick trädgårdsmästare Nils Signér kyrkorådets uppdrag att plantera björk och hagtorn. Samtidigt fick denne i uppdrag att anlägga gångarna å kyrkogården så att västra huvudingången å gamla kyrkogården drogs ut och två gångar parallellt med norra ringmuren och en tredje i norr och söder, så att den bildade rak vinkel mot de sistnämnda gångarna. Ligusterhäckarna, vilka en gång planterats av prosten Hindbeck hade vuxit så att de inkräktade på gravplatserna. På ett kort, vilket skänkts till pastoratsmuseet, ser man kyrkoherde

Östergren stå inne på den gamla kyrkogården med kyrkan i bakgrunden och ligusterhäckarna av en sådan höjd, att de nästan helt skymde honom. Trädgårdsmästare Signér fick nu i uppdrag att börja taga bort häckarna och utbyta dessa mot buxbom med början längs sidorna av kyrkans huvudingång.

År 1909 hade man kommit så långt att man kunde börja indela den nya kyrkogården i gravplatser. Samtidigt utfördes en del uppsnygnings- och omändringsarbeten å den gamla kyrkogården.

Hemmesdynge kyrkogård är ovanligt rik på gamla gravstenar. Så är hela området omedelbart söder om kyrkan, vilket utgör en del av det äldsta kyrkogårdsområdet rikt på gamla gravstenar från slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Gravstenarna av fint material och konstnärligt utformade ha mycket att förtälja om ett gånget släkte. Och ändå ha många gamla gravstenar spolierats och försålts. Under kyrkoherde Christian Heidemans tid, när gången runt kyrkan anlades, flyttades en del gamla gravstenar och många slags sönder och försålles. År 1897 fastmurades några gravstenar vid tornet och många andra, som befunnos vara bristfälliga försålles. Några år senare, vid kyrkans restaurering 1900—1901, revs hela mittgången i kyrkan upp. Alla de gamla gravstenarna, som utgjorde gången under vilka församlingens kyrkoherdar vilade, revs upp och stenarna, på vilka inskriptionerna voro bortnötta, slogs sönder.

Den gravsten, som år 1897 murades in på tornets nordvästra sida, har under de gånnga åren helt mistat sina inskriptioner och

är den enda gravsten på kyrkogården, vilken är omöjlig att läsa. Den andra stenen däremot svarande å andra sidan av tornet är jämn och slät och med klara, tydliga bokstäver. Stenen, som är den äldsta bevarade å kyrkogården, lyder: "Här under hvilat i Herranom den i lifstiden ereborne och vällärde nu salige studenten Hr Sven Brunbeck som föddes till verlden Ao 1685 och dödde 1727". Intill denna äro ytterligare två stenar inmurade. Båda två ha runt gravstenarnas kant samma ord: "Jag hafver en liten tid varit här i världen och haft möda och arbete men nu hafver jag funnit en stor hugnad". Därjämte står på den ena: "Här under hvilat ärlig och välachtade nämndeman salig Olof Månsson som bodde i Stora Isie och dödde den 10 januari 1792. Hans ålder var 49 år 8 mån. och 17 dagar. Så ock hans gudfruktiga kära hustru Kierstena Rasmusdotter, som bodde uti Stora Isie och dödde d. (ej ang.)". På den andra stå orden: "Här under hvilat hederlig och beskedelige rusthållaren Lars Pehrsson var född År 1766 d. 7/8 som bodde uti Stora Isie och dödde år (ej ang.) så ock dess sedesamma och gudfruktiga kära hustru salig Marna Olsdotter var född år 1781 d. 8/6 som bodde uti Stora Isie och dödde År 1812 d. 11/11 levde 31 år 5 m. 3 d". De sällsynt vackra gravstenarna äro skulpterade med bilder av odalmännen, deras hustrur och barn och med första bokstaven å barnens namn runt stenarna.

År 1910 bortogs den lilla grinden vid norra sidan och i dess ställe sattes likadana grindar, som på östra och södra sidan. På norra grindstolpen murades in kyrkoherde Wadsteins gravsten.

På den kan man läsa: "Prosten och kyrkoherden öfver Hemmesdynge och S. Åby förs. Mag. Per Valentin Wadstein, född den 7 november 1756, död den 5 december 1829 samt dess älskade maka prostinnan Gertrud Maria Wadstein född Stenbeck d. 11 juni 1759 död den 4 maj 1828. Ps. 491:4; Uppb. 14:13". På den andra grindstolpen murades kyrkoherde Thunborgs gravsten in, till vilken vi återkomma i kapitlet om prästerna. I muren några meter söder om norra grindstolparna finns en gravsten med följande inskription: "Till ett minne av mamsell Sophia Maria Kemner född i Östra Wemmenhög d. 4/5 1765 död i Hemmesdynge d. 7/2 1841, vars föräldrar voro Prosten Magister Johan Kemner död 8/3 1758 och dess hustru Hervig Christina Kröger död 30/4 1769, reste denna sten av en tacksam systerson Johan Daniel Hindbeck och dess kära hustru Anna Kristina Lindgren 1848. Ps 482 v. 5". Den märkligaste, mest omtalade och uppmärksammade gravstenen är emellertid den, som sitter i kyrkogårdsmuren vid östra ingångens södra sida: "Truls Olsson och hans k. hustru Mätta Lars. som dödde d. 7 sept. 1781, levde 38 år. Den mor, som här sin hvila har var havande med en son då oförlöst hon dödde, 7 dagar efteråt hon honom död framfödde till dubbel sorg för man och far. Då af den händelse så många blivit rörda bör även läsar du försynens styrsel vörda". Som komplettering till denna artikel om kyrkogården hänvisas till församlingsbladet nr 10 med överskriften "Vad ljus över griften". Så må vi avsluta detta avsnitt med att citera gamla psalmboken nr 482 v. 5, vilken vers är återgiven å en av de gamla gravstenarna:

Ack hur säll att hafva lefvat,
ack hur skönt att kunna dö,
Tiden likt en stormig sjö,
bakom den som seglen refvat,
brusar fjärran mer och mer,
då jag himlostranden ser.

FYRA FÄRGSTARKA FÖRSAMLINGSHERDAR

För omkring 200 år sedan eller närmare bestämt den 1 maj 1758 erhöll Hemmesdynge och Södra Åby församlingar en kyrkoherde med det i svensk kyrkohistoria kända namnet Murbeck. Församlingens kyrkoherde J ö n s M u r b e c k var nämligen broder till den kände väckelsepredikanten Petrus Murbeck, kyrkoherde i Fridlevstad i Blekinge. Förutom dessa var en broder superintendent i Karlskrona och en annan broder kyrkoherde i Fosie. Bröderna Murbeck härstammade från ett smedhem i Karlskrona, där sonen Jöns föddes 1714. Medan det synes ha gått snabbt med de andra brödernas framgång gick det trögare för Jöns Murbeck. Efter studentåren i Lund, där han i matriklarna skrevs in under namnet Janus Murbeck, blev han medhjälpare hos sina bröder och därefter lärare och kantor vid skolan i Ystad. Först vid över 40 års ålder blev han prästvigd och blev kyrkoherde tre år därefter i Hemmesdynge och S. Åby.

I sitt utomordentligt värdefulla arbete Lunds stifts herdaminne antager författaren överbibliotekarien Gunnar Carlquist, att orsaken till dröjsmålet med Murbecks prästvigning var dennes

legendariska kroppskrafter och hans originella levnadssätt. S. Cavallin berättar om Murbecks studenttid i Lund att "han skall varit en skräck för vissa den tidens ädlingar, vilkas uppförande mot bönder och studenter, vilka anträffades på landsvägar eller på gästgivaregårdar var mindre ädelt." En dråplig händelse berättas också från denna tid. Det var vid ett tillfälle då biskop Linnérius hade ställt till ett stort kalas men hänfullt givit till känna, att ingen student skulle smaka på välfägnaden. Medan gästbudet pågick samlades studenterna under kattmusik utanför biskopshuset och Jöns Murbeck slungade ett levande svin rakt in på middagsbordet.

Efter en seg och bitter befordringsstrid, där två val måste förrättas blev så Jöns Murbeck kyrkoherde och konserverade sin företrädares änka, Dorotea Brunbeck. Detta okristliga konserverationssystem förekom alltså långt in på sjuttonhundratalet. I sin bok *Ur skånska presthusens häfder* omnämner S. Cavallin att ännu 1710 kunde två prästdötrrar av 16 och 10 års ålder skriva till biskopen och anhålla att ingen gift man måtte föreslås att efterträda deras avlidne fader, utan en ogift som kunde taga en av dem till äkta. Vid en prästexamen i Växjö skall en gång enligt samme sagesman på en fråga om laglig kallelse till prästlägenhet ha svarats: den sker per nominativum, då man heter Colliander (namnet på en gammal aktad prästsläkt i Småland), per genitivum, då man gifter sig med änkan, per dativum, då man skickar ostar till biskopen och domkapitlets ledamöter, per accusativum, då man anklagar och störtar förre innehavaren. Att

tillträda ett pastorat mot de villkoret att samtidigt övertaga en företrädares änka. måste givetvis mången gång föra mycken olycka i släptåg, i synnerhet om prästen var ung och änkan gammal. Samma dag Jöns Murbeck blev kyrkoherde gifte han sig i Ystad, alltså den 1 maj 1758 och ehuru hustrun var blott 36 år och Murbeck 44 är det omvitnat, att de ej levde lyckligt i sitt äktenskap. Murbecks kyrkoherdetid i Hemmesdynge blev ej heller i andra avseenden lyckosam. Trots sina ovanliga kroppskrafter blev han få år efter sitt tillträde till pastoratet sjuk och måste under trettio år anlita tjänstebiträde. Här ligger troligen orsaken till hans säregna levnadssätt. "Han åt middag kl. 4 eftermiddagen, aftonvard kl. 11 om natten, lade sig att sova när andra stego upp och sov då till kl. 11 à 12 om dagen". Han var dock en from man, som gjorde mycket gott, trots sin fattigdom. Att han även under sin sjukdom hade sin styrka i behåll framgår av den händelse, att när prästgården brann den 4 juni 1767 räddade han sitt liv då han, omvärvd av lågorna runt om sin kammare, störtade omkull ytterväggen med sina händers kraft. Prästgården måste givetvis varit mycket skröplig som de flesta prästgårdar och bondgårdar på den tiden voro. En vice pastor och adjunkt M. Eneroth, som under många år tjänstgjorde för Murbeck beklagar sig också ofta över de usla förhållanden, under vilka han bodde. En adjunkt från ett annat pastorat klagade över att den kammare, som han bebodde liknade "mer en högiälle än en kammare" och att han måste med stor fara kliva dit upp på en stege. Kyrkoherde Murbeck fick 400 daler silvermynt i brandstodshjälp för att hjälpligt

bygga upp den nedbrända prästgården och den sattes i gott stånd av Jöns Murbecks efterträdare Sven Thunborg. Vid av- och tillträdessyn 1811 och så sent som 1828, några år före kyrkoherde Hindbecks tillträde, då ekonomisk besiktning hölls, vitsordades att prästgården var i gott stånd. Prästgården utgjordes av en kringbyggd gård och låg alldeles intill kyrkan. Vid de olika förrättningarna, som höllos under 17- och 1800-talet få vi en klar bild av prästgårdens utseende. Beträffande prästgårdens läge få vi emellertid ha i minne, att kyrkans torn och valvet intill vid denna tid ej funnos utan ingången till kyrkan skedde genom vapenhuset på kyrkans södra sida. Östra längan, eller som den också kallades, våningslängan, innehöll kök, spiskammare, folkstuga, dagligstuga, förstuga, större stuga, större gästkammare, mindre gästkammare, viststuga och drängstuga. Folkstugan var indelad så att en del brukades till barnkammare och dagligstugan så, att en del användes till sängkammare. Södra längan bestod av häststall, foderloge, sädesloge, ladugolv, inkörspört och fårahus. Häststallet var försett med två halvdörrar åt gården och en liknande åt gatan, där nu kyrkogårdsmuren går. Västra längan åter bestod av fälada, foderloge, sädesloge och fodergolv. Norra längan slutligen innehöll hönshus, förstuga och hemlighus, portlider, rullkammare, selekammare, vävkammare, studerkammare med förstuga och gästrum, redskaps- och huggehus, vagnsskjul, högolv, vilket senare var indelat i svin-, kalv- och fölhus, brygg- hus och torvhus. Trädgården, som låg norr om den norra längan var i gott stånd och var rik på fruktträd och bärbuskar. Alla hu-

sen voro givetvis klädda med halmtak och de låga väggarna utgjordes av korsvirke och lera, "klineväggar". Så såg den gamla prästgården ut på den tiden Jöns Murbeck och Sven Thunborg innehade pastoratet, låt vara att prästgården under Murbecks tid var i dåligt stånd men under Thunborgs i gott stånd.

Efter Jöns Murbecks död den 2 juni 1789 uppehölls tjänsten under tre år av vice pastor M. Eneroth, varefter S v e n T h u n b o r g blev installerad i sitt ämbete som församlingarnas kyrkoherde den 18 februari 1792. Sven Thunborg var smålänning, född d. 11/11 1750 i Tuna Norregård i Ryssby församling och son till en rusthållare Per Olofsson och Bengta Jönsdotter. Efter lyckosamma studier vid gymnasiet i Växjö, där skolans rektor siar om en lysande framtid för honom fortsätter han i Lund och efter några lägre examina blir han lärare vid amiralitetskadettskolan i Karlskrona. Efter prästvigning för Växjö stift 1777 fortsatte han omedelbart sina studier och promoverades midsommarafton 1778 jämte 39 kamrater, bland dem Henric Schartau, till filosofie magister. Han återvände till Karlskrona och under åren 1780—82 tjänstgjorde han som skeppspräst på örlogsfregatterna Gripen och Jarramas under två expeditioner till Marocko och Medelhavet. Efter hemkomsten tog han pastoralexamen och tjänstgjorde därefter som hjälppräst och jordbrukare i Väckelsång i Småland. I dessa enkla förhållanden och på denna från allfarsvägarna avlägsna plats nåddes han av en förfrågan huruvida han ville bli kyrkoherde på den svenska ön S:t Barthélemy i Västindien, vilken ö 1784 inköpts från Frankrike. S:t Barthélemy är belägen i norra

delen av Små Antillerna mellan Nord- och Sydamerika. Naturen är mycket bergig, växtligheten är liten och stränderna klippiga. Befolkningen vid denna tid på 1780-talet uppgick till 800, av vilka 500 voro vita och resten mulatter och negrer. För att taga ön i svensk besittning valdes den nye kommandanten på ön major S. M. von Rajaljin, vilken utsåg en expedition på en löjtnant, två underofficerare och 50 meniga från svenska flottan. Därjämte utökades expeditionen med en läkare och så den nyutnämnde kyrkoherden Sven Thunborg. De första dagarna i december 1784 seglade fregatten Sprengtporten ut ur Göteborgs hamn och efter tre månaders färd och under svåra stormar nådde man resans mål. Det var ingen lätt uppgift som väntade i detta "vårt lilla Sverige", som Thunborg kallade ön. Hamnen skulle förbättras, nya vägar anläggas, byggnader uppföras nere vid hamnen, där den lilla staden, som växte upp fick namnet Gustavia efter kung Gustav III. Den svenska församlingen var inte med än 150 personer. Till de ovan nämnda anslöto sig nämligen handelsfamiljer, vilka anlände till ön, sedan Västindiska kompaniet fått privilegium att driva handel på ön. Den första uppgiften var att bygga kyrkan. Under tiden denna byggdes hölls gudstjänsterna i guvernementhuset. Varje söndag gick trumman vid högvakten tre gånger, klockan 8, 9 och 10 för att underrätta folket om den stundande gudstjänsten. Trumman tjänstgjorde således i kyrkklockornas ställe och högmässan hölls såsom fältgudstjänst. Kyrkan blev färdig 1787 och var byggd av korsvirke och bräder med tak av spån. I stället för fönster hade den gluggar, för vilka luckor kun-

de sättas. Mitt på kyrkan fanns ett klocktorn, vilket dock under Thunborgs tid icke hade någon klocka. Kyrkan invigdes Kristi Förklaringsdag 22 juli 1787 och då denna dag var drottningens namnsdag fick kyrkan namnet Sofia Magdalena. Vid gudstjänsten, som bevistades av flera hundra personer sjöngs först psalmen "Hela världen fröjdes Herran", därefter höll kyrkoherde Thunborg invigningstalet och så sjöngs Te deum medan kanonerna dundrade från fästningen och nerifrån hamnen. Gudstjänsten avslutades med nattvardsgång. Thunborg gick alltid till nattvarden. I en ämbetsskrivelse skriver han: "Jag har erfarit att detta mitt förhållande har varit uppbyggligt för andra men i synnerhet tillfredsställande för mitt eget hjärta". Efter invigningen av kyrkan var det middag hos guvernören och på kvällen bal med dans långt in på natten.

Men vardagen kom och därmed de många bekymren. En avmönstrad sjöartillerist lyckades han få till kyrkvaktare och klockare men lön till denne från kronan eller öborna fick han inte. Inte heller lyckades han få ihop ett kyrkoråd eller få ihop medel för anläggande av begravningsplats. Denna låg vid hans hemresa fortfarande som han skriver "öppen och oplanerad som en avrättningsplats".

Trots att han fick liten hjälp ifrån det allmännas sida verkade han troget och med småländsk energi i sin svåra gärning, predikade, döpte, vigde och jordfäste. Den som vill lära känna mer om de förhållanden, under vilka Thunborg framlevde sina år på ön, hänvisas till professor Hilding Pleijels artikel i Kunskap och

tro, artiklar tillägnade biskop Elis Malmeström. Uppsatsen har till överskrift "En småländsk kyrkogärning i Västindien". Man kan också gå till Hemmesdynge kyrkobok 1747—1814, där Thunborg infört hela sin självbiografi. Av denna framgår att Thunborg efter några år längtade hem och efter flera skrivelser till domkapitlet i Växjö skrev han direkt till konungen och framhöll såsom skäl till sin önskan att komma hem, "ett femårigt vistande i detta ovana och heta klimat", "tvånget att dagligen leva ibland främlingar", till "saknaden att vara skild från anhöriga och kära". Thunborgs ansökan beviljades i konseljen 12 mars 1790 och tio dagar efteråt utnämndes han till kyrkoherde i Hemmesdynge och Södra Åby. Icke förrän i juli 1791 begynte Thunborg hemresan. Briggen Välkomsten råkade ut för skeppsbrott redan andra dagen och sjönk i hamnen till den danska ön St Croix, sedan man under tre dagar hade varit i uppenbar livsfara. Thunborg miste all sin egendom vid fartygets förlisning. Med ett danskt västindienskepp fick han fortsätta resan och kom till Köpenhamn i september 1791 och mottogs i audiens 1 oktober hos Gustav III på Drottningholm, till vilken han överlämnade guvernörens depescher, som han lyckades rädda vid skeppsbrottet.

Så kom då Sven Thunborg till Hemmesdynge och gifte sig med en prästänka från sin födelseförsamling, Anna Elisabet Streling. Ett av Thunborgs första förslag efter sitt tillträde var att en allmän väg skulle anläggas mellan Stora Isie och Södra Åby, så att man ej behövde färdas utsocknes för att nå fram till annexkyrkan.

I sockenstämmans protokoll finns bevarat ett tal, som kyrkoherde Thunborg höll från predikstolen i Hemmesdynge kyrka den 28 maj 1792 och då det är belysande både på hans sätt att tala och de frågor, som voro aktuella i församlingen, skolan och de fattigas vård, skall det här återgivas ordagrant: "Mina kära vänner och åhörare. Det torde förekomma någon av Eder besynnerligt att jag emot vanligheten så ofta sammankallar Eder till sockenstämma. Måhända att De som ej känna mig rätt skulle tro det vara en viktighet och en liten släng av Befäl-sjuka. Men tiden skall lära Eder, att sådan fåfäng svaghet är långt ifrån mig. I måsten mina kära vänner veta, att jag icke blott av Högv. Överheten blivit hitskickad att predika och förrätta de kristna göromål och ämbetsförrättningar utan även och som ämbetsman vid ansvar hålla ordning även i ekonomiska mål, som lagar och Höga Överheten ålagt mig som kyrkoherde. I veten att min salige företrädare var en sjuklig och gammal man, som ej kunde som han ville bevaka alla dessa mål. I bören påminna Eder att de dyraste skyldigheter i ekonomiska mål som åligga mig som pastor och Eder som inbyggare i församlingen är de fattigas och svagas vård och Edra barns skäligen uppfostran. Och dessa mål bli i dag de förnämsta, som på denna sockenstämma enligt skedd pålysning komma att överväga i Enighet, kärlek och förtroende. Var och en äger säga sina tankar, och så få vi tillsammans fatta våra beslut och således veta vad vi hava att göra och undvika oordning, partier och missämja inom församlingen, vilka gemenligen uppkomma då var och en gör vad han behagar. Kärlekens, fri-

dens och enighetens Gud give sin välsignelse till våra företagan-
den". Besluten fattades också i enighet och såsom vi skola se i
kapitlet om Bilder ur församlingslivet togs ett stort steg till om-
vårdnad om de fattiga i byarna och till en mer ordnad undervis-
ning för barnen. Men åboarna visste vad de ville. När Thunborg
vid en sockenstämma året därpå frågade om de ville träffa över-
enskommelse om "någon allvarlig dräkt för man- och kvinnkön"
eller de ville behålla den gamla dräkten med utdömande av alla
sidenprydnader så svarade de enhälligt att de ville "bli vid sin
gamla dräkt som var från uråldriga tider ganska litet förändrad".
Cavallin berättar också om honom att Thunborg påmint bönder,
vilka icke visade honom tillbörlig aktning, att de borde ha "re-
spekt för en man, som varit på andra hemisphenen". Gravstenen
över Thunborg är inmurad å nordöstra grindens södra pelare och
inskriften lyder: "Här hvilat Prosten Mag. Sven Thunborg som år
1775 blev doc. vid Cadett Corpen i Karlskrona och var 1780—
1782 skeppspredikant, var i Maroco och Medelhavet 1784, kyr-
koherde på S:t Bartelemeus och 1790 i Hemmesdyngge och S. Aby,
1793 gift med enkefru Prostinnan Anna Elisabet Streling död
1808".

Av de fyra färgstarka församlingsherdar, vilka här beskrivas
kom blott J o h a n H i n d b e c k från Skåne. Murbeck var från
Blekinge, Thunborg från Småland och som vi skola se J. E. Oster-
gren från Brevik i Skaraborgs län. "Hindbecken" som försam-
lingsborna kallade och allijämt kallar honom kom från Ö. Vem-
menhög. Han föddes den 25 maj 1790 och var son till kyrkoher-

den där Olof Hindbeck och hans hustru Catharina Kemner. Fadern undervisade själv sin son i hemmet och redan vid 16 års ålder skrevs han in som student i Skånska nationen i Lund, där han snabbt avlade sina examina. Han disputerade som 17-åring över ämnet "De vera et perfecta eloquentia" eller på svenska "Om den sanna och fullkomliga värtaligheten". 1811 disputerade han för graden över ett föga teologiskt ämne, nämligen "Tankar om natural-historiens nytta och värde". I pastoratsmuseet finns en handskriven bok av Johan Hindbeck, utgörande föreläsningar i estetik av professor Liedbeck. Boken omfattande 132 sidor och skänkt till museet av lantbrukare Per Pålsson i Anderslöv är ett värtaligt bevis på den unge Hindbecks begåvning. Han var vid dessa föreläsningars nedtecknande knappt fyllda 16 år. Om sina kunskaper fick han också svart på vitt då Kungl. Maj:t efter ingiven ansökan 1812 beslöt att "med avseende på Consistorie Embetets givna fördelaktiga vittnesbörd om Hindbecks stadga och kunskaper" han fick prästvigas, fastän han icke uppnått laga ålder. Som 22-årig hjälppräst till sin far kom han alltså till sina barndomsförsamlingar. Trots tjänsten där fortsatte han sina studier och tog fil. mag. 1814 och pastoralexamen 1820. Han utnämndes 1824 till bataljonspredikant vid Konungens eget värvade regemente och blev kyrkoherde i Hemmesdynge och Södra Aby den 26/8 1830 och tillträdde pastoratet den 1 maj följande år.

Trots att han fick Hemmesdynge feta pastorat var det en svår besvikelse för honom att han icke erhöll sitt fädernespastorat,

1
1
...
som han sökte efter faderns frånfälle. Han var djupt fästad vid sin far och omtyckt av alla i faderns församlingar, där han länge tjänstgjort. Men det kan ha sina risker att vara profet i sin fäder-
nestad. I en fattigvårdsfråga hade han kommit i strid med en av ägarna till Dybeck, grosshandlare Wallis och denne lyckades utverka att den å tredje rummet uppförde Nils Lovén (Nicolovius) i stället för Hindbeck, som var uppförd på första förslaget blev utnämnd. Orsaken härtill är den förklaring, som grosshandlare Wallis vid ett tillfälle lämnade: "så länge jag kan låna kungen pengar, skall jag nog få den pastor jag önskar". Det fick han också. Samma dag utnämndes Nicolovius till kyrkoherde i Vemmenhög och Hindbeck till kyrkoherde i Hemmesdynge. Med tanke på de kommande strider mellan prästgården i Vemmenhög och herrarna på Dybeck får man tro att Hindbeck med tiden blev tacksam för att han ej blev utnämnd till kyrkoherde efter sin far.

I Lunds stifts herdaminne av Gunnar Carlquist har denne be-
träffande herdarna i Hemmesdynge och Södra Åby församlingar skrivit den längsta biografien just om Johan Hindbeck. Och det är ej underligt med tanke på allt vad Hindbeck uträttade i sina församlingar och alla originella handlingar, som nedtecknats om honom och bevarats till eftervärlden. Han är den som jämte kyrkoherde Östergren fortfarande mest omtalas av församlingsborna och de, som stamma från "hemmabyarna". Cavallin berättar om Hindbeck: "Som han alltid åtnjöt den förträffligaste hälsa och arbetet gick raskare undan för honom än för de allra flesta andra, begärde han aldrig tjänstledighet och behövde aldrig äm-

betsbiträde, och om förfall inträffade för någon av grannpräster-
na, predikade Hindbeck gärna på en dag i två kyrkor utom sina
egna". Anders Österling skildrar i sin bok om Nicilovius och
Söderslätt och i inledningen av Boken om Skåne att "alltid stod
Hindbeck klädd i kragstövlar om söndagen framför kyrkporten
och underhöll sig med bönderna, ända tills klockorna begynte
ringa, då han utbrast: "Nu få vi gå in. Det skall snart vara
gjort". I det avseendet, gudstjänster med korta predikningar, var
han tydligen långt före sin tid. Han var även rask att promenera
till fots. Så vandrade han ofta iväg till Malmö och Ystad. En
tradition berättar, att en gång kom en församlingsbo för att ef-
terhöra om brev kommit till honom. Då så inte var fallet bjöds
han in på kaffe och dopp i det gästfria prästhemmet och medan
mannen satt där i godan ro vandrade "Hindbecken" till Anders-
löv och hämtade det efterlängta brevet. Han var inte den som
krusade för någon, varken för biskop eller prostar eller ens för
självaste kungen. P. G. Ahnfelt berättar i sina "Studentminnen"
att Hindbeck retade sig på prästernas servila svar inför en upp-
vakning för konung Oscar vid dennes besök i Skåne och när tu-
ren var kommen till Hindbeck, förekom denne konungen med
orden: "Mitt namn är Hindbeck, mitt pastorat tillträdde jag då
och då, mina inkomster äro medelmåttiga, mina åhörare bärga
sig i allmänhet gott och grödan tycks i år bli god". Han var
dock en av de rikaste prästerna i stiftet. I det avseendet hänvi-
sas till min artikel i församlingsbladet nr 28 med rubriken
"eit inbrott i Hemmesdynge prästgård". Förutom präst var

han en skicklig jordbrukare, byggherre och trädgårdsmästare, om vilket mycket fortfarande minner, till exempel kyrkan, kyrkogården, husen runt prästgården och prästgårdsträdgården. Skissen över trädgården finns fortfarande i behåll i pastorsarkivet. Efter årets 365 dagar planterade han 1850 lika många träd och formade trädgården efter planen av domkyrkan i Lund med sidoskepp, koromgång och krypta. L. Feuk berättar i sin bok. "Bidrag till Lunds stifts herdaminne för år 1867" att "trädgården var den största måhända vid något pastorsställe i Skåne. Det utgjorde hans förnöje att föra besökarna kring i de lumliga alléerna samt till det för hans gäster dukade bordet i någon vänlig berså. Självt plögade han åka genom den i fyrspann för att njuta dess magnifika omfång" Hindbeck umgicks och trivdes med alla och hjälpte där hjälp behövdes.

Men han hade en fiende och det var kontraktsprosten i Äspö, L. P. Holmberg. Orsaken till de mångåriga, hetsiga striderna mellan de båda prostarna begynte vid en visitation i Hemmesdynge 1849, då Holmberg vid protokollets justering hade med blyerts påtecknat Hindbecks namn. Hindbeck, som nog av vad vi även tidigare förstått var "kittlig" påtalade åtgärden vid en sockenstämma med åtföljd att Holmberg anmälde honom för domkapitlet. Hindbeck fick då en första varning. En andra varning fick han åtta år senare, då vid en ny visitation av Holmberg denne anmärkte på de ofullständiga husförhörlängderna, varpå Hindbeck svarat, att han varit så upptagen med planterande av träd på kyrkogården att han ej hunnit hålla husförhör. H. Schönbeck

ger i Biografiska skizzer några exempel hur Hindbeck kunde förgära den för honom så förhatlige Holmberg. Vid ett konvent i Hemmesdynge prästgård föreslog Hindbeck som seden var en skål för biskopen och en för häradets präster. Däremot vägrade han att föreslå en skål för kontraktsprosten. Då prästerna hotade att resa hem, ifall inte Hindbeck gjorde som seden bjöd heter det att "Hindbeck knackade på bålen och vänd från Holmberg yttrade han: jag hade bett min svärson Adrian proponera skålar, om jag kunde glömma någon sådan, men nu hör jag, att han glömt föreslå kontraktsprosten Holmbergs skål. Å min svärsons vägnar föreslår jag kontraktsprosten Holmbergs skål, ja minsann gör jag så". Ett annat exempel, som jag relaterat i den omnämnda artikeln om ett inbrott i Hemmesdynge prästgård heter det, att när Hindbeck och hans fru kom hem efter en resa och möttes av den gråtande tjänsteflickan, som upprörd berättade att ett inbrott ägt rum, knäppte Hindbeck lugnt sina händer och sa: "Gud ske lov, jag fruktade, att kontraktsprosten varit här". Holmbergs dotter Emma Bentz beskriver i sin bok från Pilträdens land och syrenernas stad hur "Hindbecken" klädd i prästrock och halmhatt och med kvast på ryggen kunde stå vid Äspö prästgårdspark och kika in genom grindarnas spjällverk. Till de otaliga historier det finns om Hindbeck fogar hon ytterligare en. "Det förtäljes, att hans fru hade prövat hans tålmod över hövan med sin ständiga klagolåt över bristen på mjölkfat och lerkrukor. Då Hindbecken en dag var ute på vandring, mötte han händelsevis en hel fora med lerkärl och han hejdade gubben, som körde, med frågan:

"Vad tar du för hela skrället". Det dröjde innan karlen i sin häpnad kunde komma sig för med att svara, men då han slutligen nämnt sitt pris, utbrast prosten förtjust: "Kors minsann, då behåller jag alltihop". Därpå gav han gubben befallning att köra direkt hem till prästgården, för att till prostinnan avleverera den bräckliga varan". Det är förklarligt att Emma Bentz beskrivning om Hindbeck är negativ. Kanske har faderns strider med Hindbeck ofta varit samtalsämne i prästgården och barnen tagit intryck därav. Det är också fortfarande så att när två äro "stora" så ha de svårt att erkänna varandras förtjänster. Även om i detta fall orsaken till präststriden huvudsakligen torde ligga hos Hindbeck får man inte fördenskull glömma hans förtjänster. Därom vittna allt vad han uträttat och alla hans med klarsynthet och praktiskt sinnelag nedskrivna syneprotokoll.

"En underlig gubbe", som Emma Bentz kallar honom, hade aldrig blivit jubeldoktor, ledamot av Lunds bibelsällskap, ledamot av Malmöhus läns hushållningssällskap och ledamot av Sällskapet för nyttiga kunskapers spridande. Beträffande hans intresse för nyttiga kunskapers spridande hänvisas till min artikel i församlingsbladet nr 30 "Något om Hemmesdynge gamla sockenbibliotek". De föregående kapitlen ha tydligt visat vad Hindbeck med församlingsbornas hjälp lyckats åstadkomma och det på ett förtjänstfullt sätt i vad det avser kyrkan och kyrkogården. Under hans tid utdömdes även den gamla prästgården vid kyrkan. Detta skedde vid av- och tillträdesyn den 18 augusti 1831, då Häradssynerätten fann det rättvist att förklara byggnad-

derna odugliga. Det är ett ganska uppseendeväckande beslut, enär tre år tidigare prästgården, såsom tidigare påpekats, befinns vara i gott stånd. Kyrkoherde Hindbeck anhöll, att enär prästgården och dess åbyggnader nu blivit utdömda, ny prästgård och nya byggnader borde uppföras ungefär sjuhundra alnar ifrån den gamla bostaden, nordväst därifrån, då den därvid kom att ligga mitt i ägorna och på den mest höglänta delen därav. Häradssynerätten tog platsen i beskådande och beslöt, att de nya byggnaderna skulle uppföras där. Sedan synerätten återvänt till prästgården hölls sammanträde där, varvid Hindbeck inlämnade ett av honom upprättat kostnadsförslag till nya byggnader. Förslaget innebar uppförande av en boningslänga, två flygelbyggnader och tre uthuslängor, vilket häradssynerätten efter noggranna undersökningar godkände.

De ännu befintliga flyglarna uppfördes 1833 på 44 alnars avstånd av ekekorsvirke med stakväggar med undantag av de södra sidorna, där väggarna äro av bränd tegel. Taken voro teäckta med halm med s. k. ryggträn efter ortens bruk. Den östra inreddes från söder till tvenne rum åt hemmavarande barn, komministerns rum och vagnsport samt två rum och två handkammare ovanpå. Byggnaden användes i våra dagar huvudsakligen till församlingssal, sedan den iordningsställdes till sådan under kontraktsprosten Gustav Fredlunds tid. Västra flygelbyggnaden, där kyrkoherdarna bodde från prosten Hindbeck intill kyrkoherde Ove Hesselgren, vilken byggde den nya prästgården, var till en början inredd från söder till gästrum och studerkammare med

järnkamin från år 1638, brygghus, spiskammare och handkammare. Ovanvåningen hade vävkammare och två garderober. Denna västra flygelbyggnad "den gamla prästgården" har under årens lopp beträffande dess inre undergått många förändringar och användes i våra dagar till pastoratsmuseum. Den västra flygeln värderades vid hållen syn högre än östra på grund av att där var en större skorsten, källare under norra delen samt en ringklocka av malm med därtill hörande ställning. Till den västra flygelbyggnaden byggdes samma år 1833 den s. k. norra längan, innehållande bl. a. folkstuga, bakugn och mangelbod, samt den s. k. västra torvhuslängan parallellt med flygeln. Dessa två byggnader jämte den av kyrkoherde J. E. Östergren senare gjorda tillbyggnaden å flygelns södra sida blevo utdömda vid syneförrättning 1919. För jordbrukets behov byggde prosten Hindbeck på 1830—40-talet den s. k. västra längan, 45 alnar lång, norra ladugårdslängan, 72 alnar, östra eller stalllängan, 45 alnar och tillbyggda västra längan, 30 alnar lång och slutligen en gråstensmur för ladugården, 37 alnar, med två pelare av bränd tegelsten. Dessa hus och byggnader uppfördes på ett avstånd av 30 alnar norr om flygelbyggnaderna.

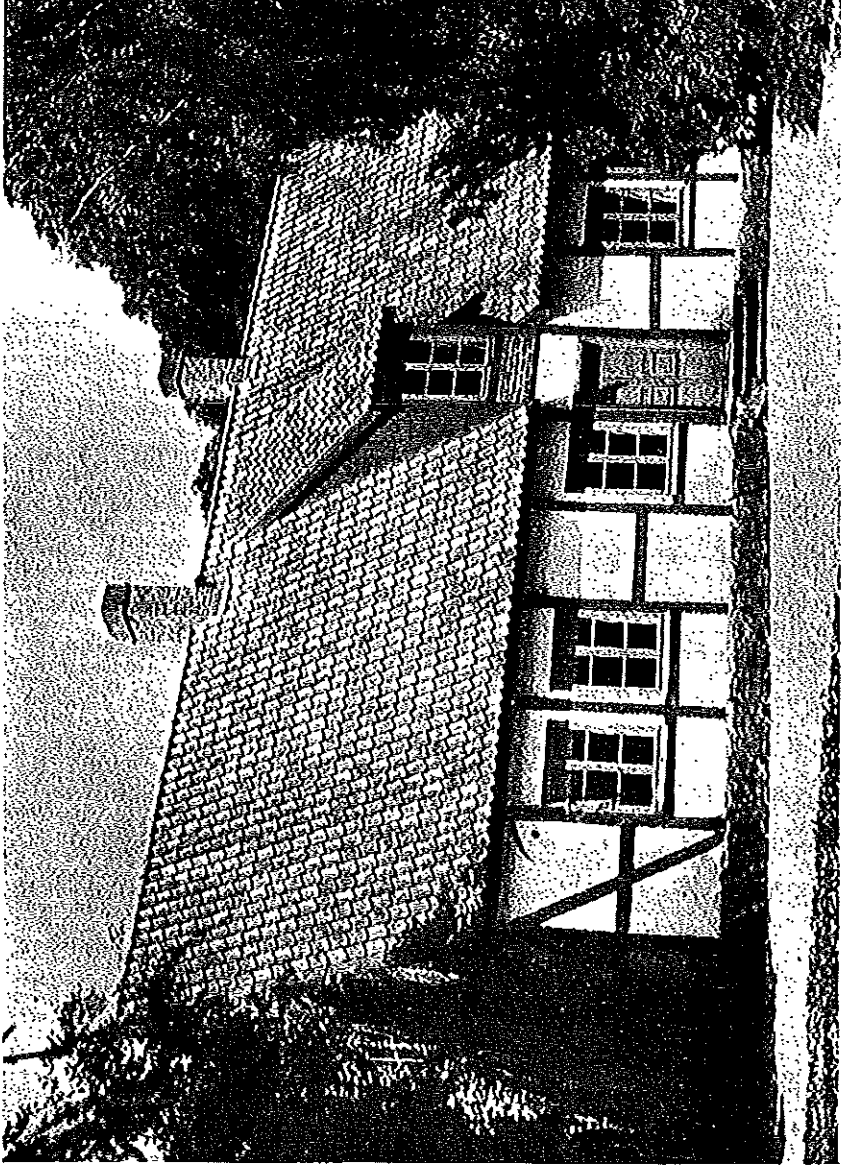
Söder om flyglarna och däromkring dessa planerades sedan på 1850-talet den förut omtalade storartade trädgården. Att den var imponerande redan för hundra år sedan förstå vi av ett brev som Nicilovius på sin resa i England sände till hemmet i Äspö och där han skriver, att han var förtjust över anblicken av Temple-trädgården, där ett par tusen glada barn springa om

varandra på den gröna planen. Han målar scenen med yttersta noggranna mått hemifrån: "Planen är ungefär så stor som Hindbecks trädgård." Om inte trädgården hade så många gröna planer för de många trädens skull på Hindbecks tid så kanske prästgårdsträdgården i våra dagar har större likhet med Temple-trädgården då för gräsmattornas skull och även i det avseendet att den är en kär tillgångsplats för skolklasser och andra.

Anders Österling, ur vars bok Nicolovius och Söderslätt ovanstående skildring om Temple-trädgården och Hemmesdynge prästgårdsträdgård hämtats, må slutligen citeras i vad han skriver i Skånska utflykter under kapitlet Vid Östersjön: "Hur det gått med Hindbecks andliga sådd och plantering är svårt att avgöra, men säkert är att hans träd ha tagit sig, och att han i dem fått ett lummigt eftermäle."

Efter att ha tjänat församlingarna i 36 år i allt det myckna arbete, varom denna skrift gång efter annan erinrar om, ändades hans liv vid 77 års ålder av ett slaganfall vid en passionsgudstjänst i Södra Åby kyrka den 22 mars 1867.

Om det kan sägas, att det är svårt att avgöra hur det gått med Hindbecks andliga sådd så är det lättare att göra detta beträffande den fjärde av församlingsherdarna, som vi stannar inför, nämligen J. E. Östergren. Många i församlingarna och i församlingringen ha fortfarande starka intryck av hans undervisning och förkunnelse. Därjämte har han från trycket utgivit flera skrifter såsom "Guds verk i fängelset", "Minnesteckning över f. riksdagsmannen Lars Pålsson i Hemmesdynge" och artiklar och

Den av Hindbeck byggda prästgårdens västra flygel, numera pastorettmuseum

predikningar i många kyrkliga, i synnerhet lågkyrkliga tidningar under de första åren av detta sekel. Johan Emil Östergren föddes den 30 januari 1853 i Brevik, Skaraborgs län som son till komminister Per Adolf Östergren och Kristina Katarina Johansson. Efter skola i Skövde och Skara studerade han i Uppsala, och efter avlagda examina prästvigdes han för Skara stift 1878 och efter flera missiv blev han predikant vid kronoarbeitsstationen i Tjurkö i Blekingeska skärgården 1880 och efter fem år pastor vid centralfängelset, och predikant vid länsfängelset i Karlskrona. Kyrkoherde i Hemmesdynge och Södra Åby blev han nyårsafton 1892. Församlingarna hade förutom tre å förslag uppsatta kallat som fjärde provpredikant sin vice pastor W. Hederström. Pastoratet var regalt och som extra sökande hade Östergren anmält sig och på drottning Sofias önskan fick han pastoratet. Kyrkoherde Östergren blev installerad i sitt ämbete den 23 september 1894 av kontraktsprosten Malte Ström i Tullstorp, vilken fått biskopens uppdrag härtill. Av synnerligen stort intresse är att läsa visitationsprotokollen från dessa dagar och i synnerhet hur det gick till vid installationen och den därpå följande högmässan. Med utgångspunkt från Matt. 22:3 och Luk. 14 kap. höll prosten installationstal om den plats och ställning, som Herren anvisat åt sin tjänare inom det nya testamentets nådesanstalt och hans uppdrag. Assisterande präster voro kyrkoherdarna Bosson, Åkerman, Dahlström och Gisslander samt kyrkoherde Thamaeus i Odelrjunga, varjämte fil. kand. Östergren fungerade som notarie med den kungl. full-

maktens uppläsande. Beträffande kyrkoherde Östergrens predikan skriver prosten Ström: "Församlingarnas kyrkoherde höll en predikan, som började utan ingångsspråk och exordium med en improviserad bön, varefter likaledes utan det tysta fader vår predikotexten för dagen upplästes och predikanten även utan särskilt ånyo givet betraktelseämne började med angivande ur Jesu Syraks 18:23: "Vill du Gudi tjäna, så låt det vara ditt allvar" och höll en extemporerad framställning av, efter vad han själv uppgav, "allvaret i salighetssaken eller gudaktigheten". Kyrkoherde Östergren har tyckts taga illa vid sig av visitors kritik och han blir inte svaret skyldig. I marginalen till visitationsprotokollet har han skrivit följande anmärkningar: "Ingångsspråket var just nedan citerade Syrak 18:23 och däröver hölls ett exordium till själva predikan, som dock icke såsom visitor tyckes velat, avskars från exordiet genom textens uppläsning och det "tysta fader vår". — Var det så märkvärdigt, att "tysta fader vår" ej förekom. Det räknas annars av nyare liturger till "l i t u r g i s k t o g r ä s s" och har intet stöd för sig i gällande författningar. Är det bättre att stå och läsa innantill ur ett skrivet eller t r y c k t koncept än att "extemporera"? "Huru gjorde Jesus och apostlarna?" Östergrens randanmärkningar äro för honom mycket belysande. Hans dräpande kritik måste anses fullt riktig. Han var en fridens man men dock icke rädd att gissla det som han ansåg vara orätt. H. Hallberg skriver i sin nekrolog i prästmötesförhandlingarna från 1912 om Östergren, "Emil Östergren hade en naturlig läggning av den art, att om icke hans västgötatungomål röjt honom, så skulle

man kunnat tro honom vara född i Hemmesdynge. Lugn, trygg och sansad, något tillbakadragen och tyst, försynt men likväl på det klara med vad han ville, ordentlig, redig och klar i tanken och betänksam, mycket omvårdsam om sina ägodelar, sin ekonomi och sitt hem, fast så att man kunde lita på honom, allvarlig och godlynt på samma gång, verkade han i hög grad skåning även på i sådant avseende nogräknade sydsåningar samt mycket vederhäftig". Men låt oss lyssna till vad en av kyrkoherde Östergrens egna konfirmander och som av honom tagit intryck för livet skriver om honom. I boken Från gamla skolhus och lärarhem berättar lärarensönnen från Södra Åby, H. H. Biskop Algot Anderberg följande: "Utnämningen av Östergren hade icke tagit någon hänsyn till församlingens vid val uttalade önskan. Han rön-te därför ett kyligt mottagande. Härtill kom, att han var av utpräglat lågkyrklig läggning med stark anknytning till Evangeliska Fosterlandsstiftelsen, något som vid denna tidpunkt föga uppskattades. Om äldre tiders präster hörde jag sällan talas. Östergren torde nog snart ha funnit, att den kyrkliga observansen visst icke alltid var uttryck för ett verkligt andligt liv. Och han ville väcka. Hans förkunnelse var under många år strängt lagisk. Han predikade länge, alltid utan koncept och var ej rädd för drastiska uttryck, när han skulle bestraffa folksyndarna. Han predikade en gång om dopet och sade bland annat: "Här i församlingen vet man då åtminstone i förväg, att en skall vara fadder — brännvinsflaskan". Jag minns hans predikan på 12 efter Tref., om svordomarna: En svärjare skulle aldrig finna sig tillrätta i himmelen; han

skulle ju inte kunna säga annat än "det var satan vad här är grant". Vid gudstjänsterna började Östergren införa sånger ur "Sions toner". Hans uppmaning till församlingsborna att prenumerera på missionstidningen förklingade ej ohörd. Tidningen hämtades i sakristian efter gudstjänstens slut — jag känner ännu hur högtidligt det var, när man steg in bakom altaret och fick trycka kyrkoherdens hand. Flitigt höll han bibelförklaringar på vardagskvällarna. Ofta hade han då i sitt sällskap någon Fosterlandsstiftelsens resepredikant. Årets största kyrkliga händelse var missionsmötet på sommaren. Det började i kyrkan på f. m. och pågick hela dagen med predikningar och samtal.

Medverkande var präster och lekmän, de senare väl oftast predikanter inom Fosterlandsstiftelsen. Dagen slöt ej sällan med missionsauktion i skolsalen. Östergren arbetade icke förgäves. Hans nitälskan satte djupa spår i församlingens liv. Det torde ej vara överdrift att säga, att församlingen hade en andens besökelsestid. Med åren blev han alltmer evangelisk i sin förkunnelse. Några år före hans död blev jag konfirmerad av honom. En stor och uppriktig tacksamhet känner jag städse för att denne andligt levande man blev min barndoms och ungdoms själasörjare."

J. E. Östergren, som han alltid själv skrev sitt namn, var även det praktiska handlagets man. Kyrkoböckerna, protokollböckerna och handlingarna fördes med exemplarisk omsorg. Hans arkivförteckningar tryckta på maskin 1904, insända till det nyinrättade Landsarkivet i Lund, utgöra ett mönster av prudentlighet.

Allt vad han gjorde det gjorde han väl. Liksom prosten Hindbeck gjorde kyrkoherde Östergren femtio år senare sin insats för kyrkans försköning och kyrkogårdens utvidgande. Däröfver har det skrivits i föregående kapitel. Sin sista predikan höll Östergren i Rydsgårds lutherska missionshus, där han talade öfver orden: "Herre, blir när oss, ty det lider mot aftonen och dagen nalkas redan mot sitt slut". Han måste ha anat sin förestående bortgång. Han avled å Lunds lasarett den 3 augusti 1912 och blev den 9 augusti såsom den förste jordad å den nya kyrkogården, som han själf invigt.

Så skicka herdar till din hjord,
Som den för ulvar vakta,
Den spisa med ditt helga ord
Och på dess bästa akta
Allt i din sanna kännedom
Den varda må din egendom
Och evigt salig bliva.

—

NÅGRA DRAG UR FÖRSAMLINGSLIVET.

När man läser socken- och kyrkostämmoprotokollen från 1700—1800 och 1900-talen så skulfe man i all korthet kunna sammanfatta deras innehåll i stort sett så, att 1700-talet domineras av frågor om fattigvård, 1800-talet av skolfrågor medan 1900-talet mer och mer handla om frågor, som ha direkt med kyrkliga angelägenheter att göra.

Församlingens tidigaste skrivna protokoll gå tillbaka till 1700-talet. Inom socknen hade byarna sina slutna enheter och det äldsta skrivna dokumentet i Landsarkivets handlingar i Lund är en byordning från 1745, daterad den 23 mars. Denna byordning, mycket ordentligt och utförligt beskriven handlar i huvudsak om de böter, som skola uttagas av byborna för skador, som deras kreatur anställa på täppor och åkrar. Byamännens ordning är samtyckt och undertecknad av kyrkoherde Jöns Brunbäck och stadfäst och införd i Vemmenhögs härads dombok vid vintertinget samma år 1745. Hemmesdynge sockenstämmas första bokförda protokoll är från en sockenstämma den 17 september 1764, då församlingen hade att besvara en skrivelse från Konungens Höga Befallningshavande och Högv. Biskopsämbetet hur många "allmosehjon eller s.k. tiggare" det fanns i socknen och vilka åtgärder, som gjordes för deras underhåll. Protokollet, som är mycket utförligt, omtalar att det fanns tre fattiga, som inte själva kunde klara sig, två i Hemmesdynge by och en i Stora Isie. De två voro män i åldern 74 år och 69 år och den tredje en 26-årig blind pigga. Man enar sig om på sockenstämman att varje by tager hand om sina fattiga och bestämmer den ordning i vilken hushållen skola svara för deras underhåll, i regel så att man började på nr 1 och så fortsatte till det sista numret för att därefter åter börja på nr 1. Dessa frågor om de fattiga komma ständigt igen i protokollen från 1700-talet.

Ett stort problem under 1700-talet var även brännvinsfrågan. Varje åbo hade rätt att själv tillverka sitt brännvin. Då som nu

försökte man taga skatt, där möjligheterna funnos. Gustav III förbjöd den s.k. husbehovsbränningen och upprättade kronobrännerier. Vid sockenstämma den 27 september 1778 i Hemmesdynge kyrka beslöts i enlighet med direktiv från "Kongl. Direktionen över regale Brännviner i Riket" att varje år vid Mikels dag utse två tillförlitliga tillsyningsmän för varje by, vilka hade att noga tillse att inget olovligt brännvin framställdes och att meddela sina undersökningar och åtgärder varje månad å byastämman. Det fastställdes böter för lönnbränning och det uppdrogs åt varje husbonde att ha uppsikt över drängar och pigor. Överenskommelsen undertecknades å sockenstämmans protokoll först av alla åboar i Hemmesdynge by, sedan av husmän och ryttare och slutligen av drängar och pigor. På samma sätt gjorde man med Stora Isie by. Det är ett intressant dokument, som visar hur ringa skrivkunnigheten vid denna tid var. Många kunde inte skriva utan en dräng skrev å de andras vägnar och mången gång blev det blott initialerna t.ex. P. P. för Per Persson. Vi känna kanske till från Odhners Fäderneslandets historia att Gustav III misslyckades med sina kronobrännerier och att "han sotade ner sig på brännvinspannorna".

En intressant upplysning få vi av ett protokoll från 1791. Det gäller det i Lund 1768 upprättade Lasarettet. Till dettas utvidgning och underhåll ha församlingarna verksamt bidragit. Man beslöt vid en sockenstämma den 24 juli 1791 att för lasarett upptaga en årlig kollekt, att varje matlag skulle bidra med 6 sk. specie och att därutöver var och en skulle uppmanas att giva ef-

ter råd och lägenhet. Lasarettet kom på obestånd under en tid men när det åter upprättades fattade man vid en sockenstämma 1812 det beslutet att under sex på varandra följande år upptaga ett offer för uppbyggnad och underhåll.

Även för försvaret upptogs frivilliga gåvor. Så möter oss i en handling en hel rad namn på personer, som givit understöd till "Rikets Stats-wärk, vilket skall gå till Örlogs Esqvadern, som kommer att bevaka svenska flaggans heder, rikets självständighet och dess handels försvar."

Vid sockenstämmorna behandlades alla sådana frågor, som numera äro hänskjutna till stat och kommun. Man tillsatte sundhetsnämnd eller som det numera kallas hälsovårdsnämnd. Man beslöt om hundskatt. Sockenstämman beslöt angående tillsättande av barnmorska och hennes lön, vilken på 1830-talet utgjorde en tunna råg och en tunna korn, hälften från Hemmesdynge och hälften från Södra Aby. Sockenstämman avgjorde om barnmorskan eller klockaren skulle vaccinera. Alla angelägenheter, som hade med människornas dagliga liv att göra, dryftades och behandlades på sockenstämman. Men den mest dominerande frågan på sockenstämmorna under 1800-talet var skolfrågan. Redan under slutet av 1700-talet trängde sig denna fråga fram. Så meddelar sockenstämman i ett svar på en fråga från Konungens Befallningshavande att skollärare finnes, som går omkring i byarna från första numret till det sista, att hans undervisning beprövas av kyrkoherden i läsning, skrivning och undervisning av nattvardsbarnen, att fattiga få undervisning likaväl som de rika.

Man beslöt vid vilken ålder barnen skulle börja läsa och hur mycket de skulle betala till skolläraren. Dessa frågor behandlades så tidigt som år 1777 och en skolinstruktion uppgjordes i Hemmesdynge prästgård, vilken överenskommelse blev stadfäst i Malmö landskansli den 22 januari 1778 och undertecknad av landshövding Thott. Denna skolinstruktion gällde i närmare femtio år.

Den 11 april 1824 samlades man till allmän sockenstämma för att besluta angående en förbättrad skola. Man beslöt att uppföra ett skolhus och att anställa en skollärare ävensom dennes lön. Beträffande skolhuset uppvisades en granskad och godkänd ritning av en byggmästare Påhlquist. Sockenmännen förklarade sig villiga att uppföra byggnaden på sommaren men står det i protokollet, skrivet av kyrkoherde Wadstein, "enär enskiftesförrättningar i hela socknen och största delen av åboarna därav uppkomna nödvändighet att utflytta och nybygga sina hemman samt senare tiders låga pris å spannmål, den enda vara denna ortens invånare till sin bärgning och utgifters bestridande hade att avyttra, vore omständigheter, vilka ådragit sig de flesta åborna ännu fortfarande skulder", så anhöll sockenstämman hos Kungl. Maj:t att få understöd av kyrkokassan antingen till hela byggnadskostnaden eller viss del. Kyrkan var i gott stånd och några reparationer på denna behövdes ej på flera år. Skolhuset blev färdigbyggt 1827 och fick sitt läge mellan Hemmesdynge och Stora Isie byar. Båda byarnas barn, till antalet 47, undervisades med nit och kraft av en med beröm examinerad lärare, vilken i årlig lön hade 8 tunnor

spannmål, hälften råg och hälften korn, 25 riksdaler till torv, som hemforslades av sockenmännen, 8 skilling i månaden för vart barn, som undervisades, julmat som vanligt, samt nyttjanderätt till fritt begagnande av ett tunnland jord omkring skolhuset.

I enlighet med skolstadgan av år 1842 tillsattes en skolstyrelse och utgjordes denna skolstyrelse för hundra år sedan förutom av kyrkoherde Johan Hindbeck som ordförande av ledamöterna Hans Jönsson, Petter Pehrsson, A. Pehrsson Müller och Bengt Larsson. På 1860-talet uppstod det en strid angående de läspengar, som eleverna skulle betala till läraren. Skolstyrelsen hade beslutat att 75 öre skulle utgå årligen för varje barn, som begagnade sig av skolans undervisning. Andra i församlingen ansåg avgiften för hög och föreslog att 12 öre skulle utbetalas för månad. I en svarsskrivelse till Landshövdingeämbetet skola vi citera några ord, som visa på en framsynthet hos denna skolstyrelse, som län-der dem till heder. Det heter nämligen: "Fattigdom kan icke utgöra hinder för barns skolgång, ty det hindret åligger församlingen att undanröjja, föräldrarnas arbete utomhus icke heller, ty var kunna barnen i så fall vara bättre skyddade mot andligt och världsligt elände än i en väl ordnad och väl skött skola"?

En ny skolbyggnad byggdes 1874 med spåntak. Det är denna byggnad, som nu rymmer kommunalrum, numera använt till slöjdsal, samt två personalbostäder.

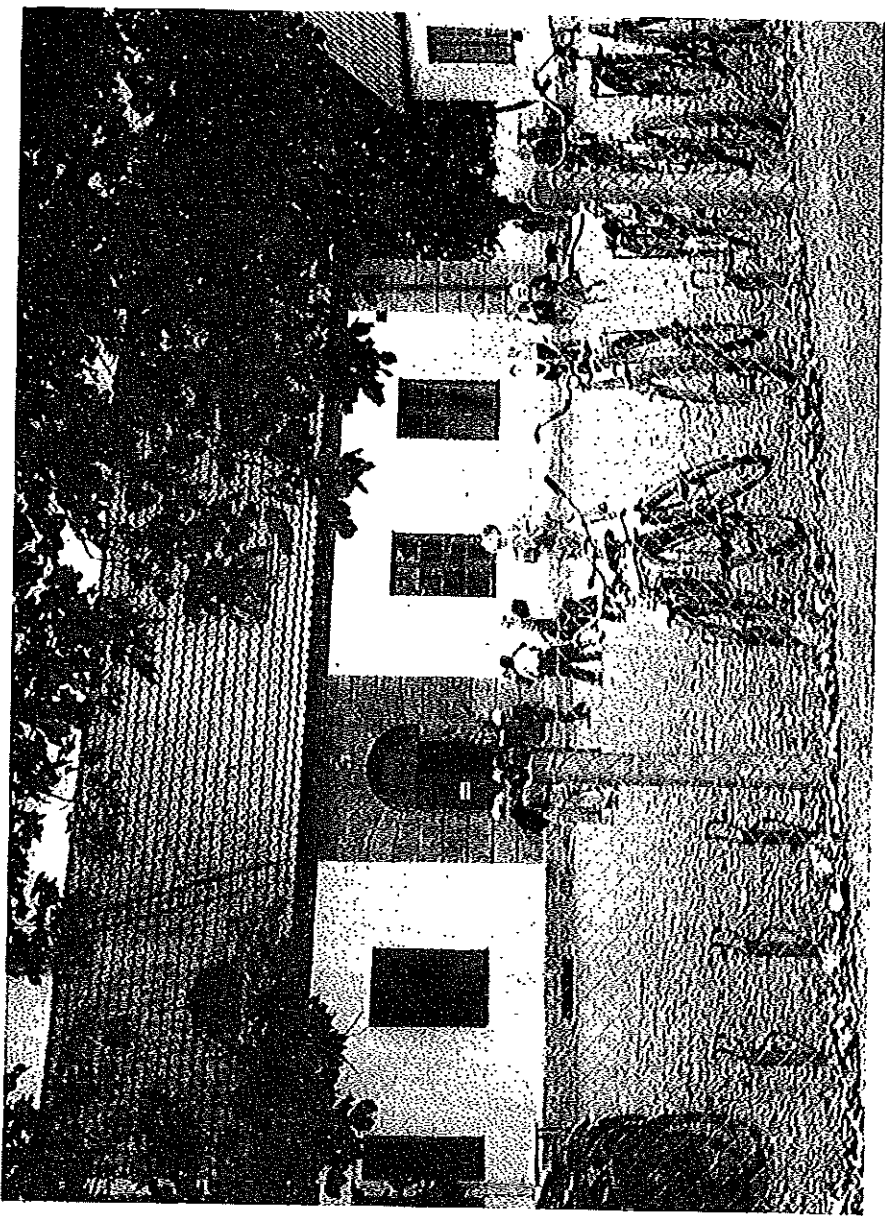
Den 27 oktober 1917 godkände kyrkostämman av arkitekt Andrén i Staffanstorp uppgjorda ritningar till en ny och större skola. På grund av dyrtiden uppsköts igångsättande av bygget.

Under år 1925 ansökte församlingen hos Kungl. Maj:t att få upptaga ett lån på 25.000:— kr. med en amorteringstid på 30 år, vilket beviljades. Vid kyrkostämman den 19 mars 1925 beslöt stämman i enlighet med skolrådets förslag att till entreprenör antaga byggmästare Albert Håkansson från Skurup, vilken inlämnat lägsta anbudet på 23.500:— kr. Arbetet sattes i gång och slutbesiktigades den 23 oktober 1925.

De som tjänstgjort vid Hemmesdynge skola under längre tid ha varit skollärare Anders Nilsson från 1842 till 1877, Nils Nilsson 1878—1920, Fru Hilda Larsson f. Nordholm 1899—1940, som småskollärarinna och folkskollärarinnan, fru Elsa Persson f. Svensson 1920—1960.

Skolan har stundom blivit kallad kyrkans dotter, ancilla, och ser man på skolans uppkomst och utveckling så är det så. Från 1958 har domkapitlets och prästens inflytande på skolväsendet helt upphört. Dottern har blivit fullvuxen. En gång, när skolans historia skall skrivas, kommer man ej att kunna gå förbi vad kyrkan betytt för folkets fostran och undervisning. Då bör också kyrkan erhålla den aktning och vördnad, som en gammal god moder väl förtjänar.

Kyrkan har alltid vinlagt sig om att fostra de unga i kristen anda. Därom tala visitationsprotokollen. Den 17 juni 1764 uppläser kyrkoherde Jöns Muhrbeck från predikstolen, att biskopen skall komma och visitera församlingarna den 5 juli i Hemmesdynge kyrka och anmodas församlingborna att infinna sig och "att icke allenast lära sig katekesen utantill utan ock göra sig un-

Hammerdyngje skole

derrättade om de förnämsta frågestycken, som till dess förklaring oundgängligen äro". Så ägde då visitationen rum och ur visitationsprotokollet hämta vi följande, som belyser icke allenast församlingsbornas kunnighet utan även andra drag ur församlinglivet: "Allt går ordentligt till vid gudstjänsterna, först mässan börjar kl. 9 och sist kl. 12. På frågan om de som kunna läsa i bok ha sina psalmböcker med lyder svaret, att därmed går det flitligen till. Nattvardsgång hålles tre gånger om året och de som skall gå till nattvarden bli förhörda i sin kristendoms-kunskap. Det finns några få i församlingen, mer äldre än yngre, som ej kunna läsa i bok. Husförhör hålles vid Mårtens mässotid. Beträffande skolmästare upplyses, att det ej finns någon stadig anställd utan antages då och då en annan till barnens undervisning och njuter denne sitt underhåll och sin lön av sockenmännen. Visitator frågar om barnen sitta i koret men får svaret, att barnen sitta hos sina föräldrar i stolarna". På den tiden ägde såväl vigsel som barndop rum i kyrkan, utom för nöddop. Fattigstuga finns ej men medel insamlas och utdelas efter var och ens behov. Församlingen är nöjd med sin präst och klockare och förrättar klockaren sin syssla, så att pastor såväl som församlingen är nöjd utan att behöva ge honom påminnelse. Några krogar fanns ej vid kyrkan.

Vid en visitation den 16 juli 1812 konstaterade kontraktsprosten Nibelius, att i synnerhet de unga ägde berömliga kunskaper men även de äldre hade goda begrepp i kristendoms-kunskap. Några större förändringar synes ej ha inträtt sedan 1764. Dock

anmärkes, att ringning morgon och afton icke brukades men pastor och församlingens ledamöter önskade att seden skulle tagas upp "till väckande av andaktiga tankar". Några år därefter fick församlingen sitt första kyrkoråd. Den 1 juni 1817 valdes nämligen till kyrkoråd Lars Påsson och Jacob Enevaldson i Hemmesdyngge och Lars Pärsson och Jöns Andersson i Stora Isie.

Vid en visitation den 29 och 30 september 1849 förrättad av kontraktsprosten L. P. Holmberg meddelas, att åt kristendomsundervisningen i skolan ägnas dagligen tre timmar. Barnen, som börja sin skolgång vid 5—6 års ålder undervisas sex månader om vintern och två månader om sommaren, från kl. 8 till 12 f.m. och 2—6 e.m. om sommaren och från kl. 9—12 f.m. och 2—5 e.m. om vintern. Pastor besöker skolan så ofta tillfälle gives. Skolexamen anställles vid varje lästermins slut.

Vanliga antalet av de barn, som undervisas för sin första nattvardsgång är 40 till 50.

Vid mitten av 1800-talet förlägges barndopet mer och mer till hemmen, en sedvänja som börjat i de mera besultna hemmen och sedan spridit sig vidare.

Nattvardsgång hålles omkring 8 gånger om året. Vanliga antalet nattvardsgäster är var gång mellan 100 och 200, ett betydande antal, då församlingens folkmängd vid denna tid, år 1849, var 382. Tiderna för gudstjänsterna voro i stort sett lika de, som under det senaste decenniet blivit fallet. Först mässa förrättades nämligen kl. 9 och sist kl. 11 under sommaren och en halv timme senare på vintern. En god del av visitationsprotokollen behand-

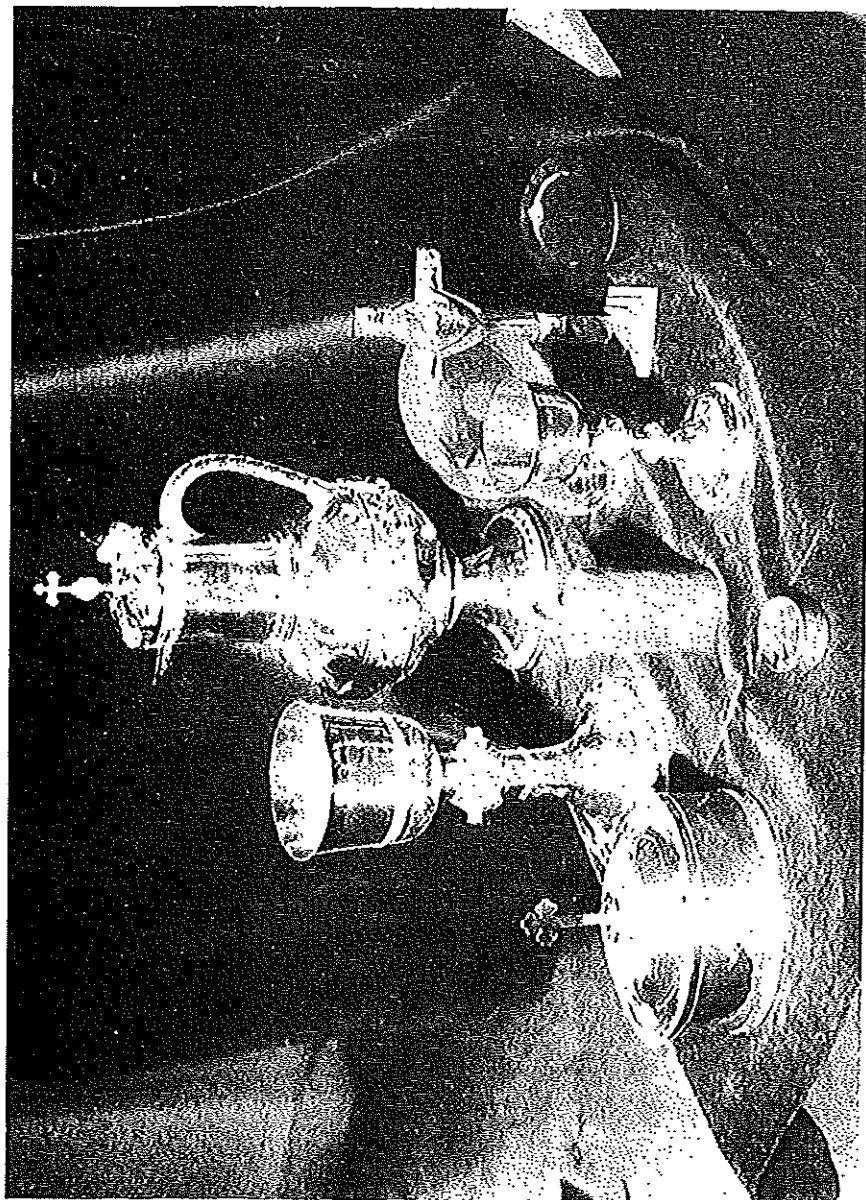
lar frågor om kyrkans tillbyggnad, ringmurar och kyrkogården, till vilka kapital hänvisas. Beträffande det andliga livet efter mitten av 1800-talet ämna vi återkomma till i en planerad liknande bok om Södra Åby kyrka.

Led oss att söka här, i allt vi lära,
Evige Faderns kärlek, makt och ära.
Låt oss i Sonens kunskap frukter bära
Här för Guds rike.

KYRKANS INVENTARIER.

Kyrkans större inventarier ha redan beskrivits såsom kyrkbänkar, altartavla, predikstol, orgel och kyrkoklockor. Det äldsta föremålet, som kyrkan äger är dopfunten av sandsten från 1100-talets slut. Å denna ligger dopfatet av mässing från 1600-talet med driven och cicelerad frukt och bladornamentik och med bottenens mittparti förhöjt. Å dopfatet är dopskålen placerad. Denna skål av nysilver är rundbottnad med runt brätte. Inskriften runt skålen lyder: "Låter barnen komma till mig och förmener dem icke, ty sådana hörer Guds rike till. Mr. 10:14". Därjämte är ett kors ingraverat. Denna dopskål anskaffades 1905 för att i hemmen, där så gott som alla dop förekomma, bereda större högtid. Kyrkliga ungdomskretsen överlämnade 1954 som gåva till församlingen tvenne dopdräkter, vilka gratis utlånas.

Kyrkans ljuskronor härstamma från 1885. Då fick kyrkoherde Ludvig Sjöberg församlingens uppdrag att i Malmö införskaffa upplysning angående pris och storlek på ljuskronor av malm, vil-

Kyrkans nattvardsilver

ka under året skulle inköpas till kyrkan. Ljuskrönorna med profilerad mittstam och stor kula nedtill beställdes av mässingsarbetaremästare Thorell i Trelleborg, vilken utfört ljuskrönor i samma stil till Trelleborgs kyrka. De vackra och stilfulla ljuskrönorna, som kostade 800:— kr. sammanlagt voro färdiga, den ena till julafton 1885 och de två andra strax efter nyår. Lampetterna på kyrkans långväggar, utförda av rund väggplåt med svängd arm och trepipor sattes upp 1903. Å altarbordet ha intill nu stått tvänne ljusstakar med rundad profilerad fot och skaft med grenade sidoarmar och fem ljuspipor. Å predikstolen finns även ett par ljusstakar med liten rund fot och grenade skaft med två pipor. Därjämte äger kyrkan tre andra ljusarmar, av vilka de två befinna sig i orgeln och den ena i sakristian samt en ljusstake med handtag och tändsticksställ.

Svenska riksvapnet, som av kyrkoherde Östergren placerats i vapenhusets tak blev år 1930, då orgelläktaren byggts ut, uppsatt genom kyrkovärden Jöns Månssons försorg å orgelläktarens undergolv med basen mot vapenhuset. Riksvapnet är skuret i trä på bildhuggare Johannes Andreas verkstad i Malmö och målat av Trued Månsson i Skivarp. Hjärtvapen är den pfalziska skölden med hjärtsköld. Riksvapnet har sköldhållare. Nedtill är Karl XII:s namnchiffer och årtalet 1698 samt inskriften: "Fruchter Gud och Ährer konungen".

Bland kyrkans dyrbaraste tillgångar hör nattvardssilvret. Silverkalken från 1729 har sex passformad fot. Noden eller skaftet är även sexformigt med knopp. På de sex knopparna stå bok-

stäverna INRISM. Skålen, som är hög, är ornamenterad å den nedre halvan. Likaså är foten ornamenterad och å densamma ett litet krucifix samt bilder av Maria och Johannes. Insidan av skålen, övre delen av densamma, noden, yttersidan av foten samt krucifixet äro förgyllda. Inskrift i botten: "Jöns Brunbäck 48 lod". Å skålens övre kant stå följande ord: "denne Kalk Till Kommer Hjemmers Döinge Kørka Ao 1729". Paténen från samma tid har på brättet graverat en bård och i botten ett Kristusmonogram. Oblatasken har raka kanter, kupigt lock med bladrosett och högt kors. Stämplarna i botten äro tre kronor — Malmö stadsstämpel — Weller N 2. Oblatasken med sina 37¼ lod är utförd 1795 av Johan Mathias Weller i Malmö. Nattvardskannen, delvis förgylld, ornerad i likhet med kalken har kors på locket. På kannans framsida det "allseende ögat", å sidorna IHS och å baksidan en stjärna. Kannan, en gåva av Hemmesdynge kyrkliga arbetsförening 1952, är levererad av Hallbergs Guldsmeds AB C. G. i Malmö. Därjämte finnes sockenbudstyg av silver. Kalken, med rund fot, cylindriskt skaft med knapp och hög skål har inskriften: "Tillhörer Hemmesdynge och Södra Aby kyrkor 1768. Jöns Murbeck". På fotens kant stå först orden P. Kleen, därefter Ystads stadsvapen och så tre kronor. Petter Kleen var mästare i Ystad under åren 1753—1777. Till kalken hör en helt förgylld patén utan stämplor. Till sockenbygdstyger hör en vinkanna av tenn. Denna är cylindrisk med plan sida och har skruvlock. Stämplarna har tre kronor - H - Malmö stadsvapen - S - M-. Inskriften är Hemme och S. Aby Kjørka Tillhörig Ao 1770. Socken-

budstyget kompletterades 1956 med fordral, silverask för förvaring av oblater, nattvardsflaska av glas och ett litet krucifix av mässing, vilket bekostades av Hemmesdynge och S. Åby församlingar, enär sockenbudstyget är gemensamt för dessa båda församlingar. Därjämte finnas tre vinkannor i svart porslin med kors, av vilka två finnas i bårhuset, till vilket lantbrukare Ivar Ingvarsson, Hemmesdynge 17, skänkt ett krucifix, snidat i trä och med den korsfästes bild i brons.

Den gamla skruden av röd sammet med guldgaloner och med kors å baksidan utmönstrades av kyrkoherde Östergren 1894. Av kyrkoherde Östergrens anhöriga erhöll kyrkan som gåva 1946 en vit mässhake, vilken är handvävd med rött foder, rött kors på ryggen samt P och X på framsidan. År 1891 anskaffades, gemensamt för båda församlingarna, en mässhake av svart sammet med band och broderi i silver, på bröststycket gudsöga och på ryggstycket ett kors. T. f. kyrkoherde Carl Arenheim med familj överlämnade som gåva 1929 även gemensamt för båda församlingarna en mässhake i rödlila av sidenbrokad. Denna har ett mindre guldkors å framsidan och å ryggsidan ett större kors bokstäverna I. H. S. och sädesax i guld. Från Pro Ecclesia i Malmö levererades en grön mässhake, handvävd med broderat kors på ryggen, vilken är en gåva från Hemmesdynge kyrkokör och tillkom kyrkan 1956. Kyrkan har tre albor, av vilka en är gemensam med Södra Åby, och två stolar, en grön och en vit, vardera med tre guldkors. Den vita stolen är dock gemensam för båda församlingarna och användes vid barndop och vigsel i

hemmen eller i prästgården. Till altarkläderna hör ett rött antependium i sammet med broderier i guld såsom bårder och mitt på antependiet de grekiska bokstäverna A, P och X samt den grekiska bokstaven för O. Kyrkan äger även en s. k. "julkrubba", utförd 1956 av komminister Ragnar Sundin, Malmö, och bekostad huvudsakligen av församlingarnas kyrkliga ungdomskrets.

Dessa äro i stort sett kyrkans inventarier. De ha alla sina uppgifter vid gudstjänsten och för övrigt att smycka Herrens heliga tempel.

O Gud, det är en hjärtans tröst
Att i ditt hus få komma,
Där vi få glädjas av din röst
Med alla dina fromma.
Hur väl det i ditt tempel går,
Hur helgedomen härlig står,
Det är stor lust att skåda.

DEN NU SLUTFORDA RESTAURERINGEN.

Efter påskdagarna 1959 stängdes kyrkan och gudstjänsterna förlades till skolan och under sommarmånaderna i församlingssalen. Tillstånd till restaureringen hade lämnats av Kungl. Byggnadsstyrelsen den 9 september 1958, enligt vilket tillstånd renoeringen skulle ske under ledning av domkyrkoarkitekt Eiler Graebe. Då det visade sig att kyrkogolven voro infekterade av svamp brötos dessa upp liksom mittgången och golvet i koret. Fullständig utgrävning av golven skedde, varefter gjutning företogs och isolering med ciporekross. I samband därmed sänktes

kyrkans inre golv till ungefärlig nivå med vapenhusets golv, varigenom korgolvet kom att erhålla ett steg högre. I samband med korgolvets utgrävning besiktigades kyrkan av docent Erik Cinthio vid Lunds Universitets historiska museum och hans undersökning har följande lydelse. "Under det senaste korgolvet kunde iakttagas rester efter tre skilda golvläggningar, varav den äldsta på ett djup av 25 cm under golvnivån bestått av längslagda ordinära tegel. Vid en senare omläggning hade 15 cm. under golvnivån lagts en kombination av två skilda mönstertyper. Den ena sannolikt från början, den äldre bestod av diagonallagda tegel och den andra av åttkantiga ljusa plattor med små mörka plattor däremellan. Dessutom fanns i korets södra del enstaka kalkstensplattor med en storlek av 25×25 cm. från ännu en annan golvläggning. I långhuset hade endast bevarats rester efter den i koret konstaterade äldsta golvläggningen på 30 cm:s djup. "Vid mittgångens utgrävning visade sig, såsom vi tidigare förmodat, att de gravstenar över avlidna präster, som Paul Asp talar om i sin bok Wemmenhögs härad, voro borttagna, med all sannolikhet vid den vid sekelskiftet företagna restaureringen. Några enstaka benrester påträffades ävensom en metallstjärna, som troligen suttit på en kista. Dessutom funno arbetarna vid sina grävningar fyra mynt. Det äldsta, en silverthaler från 1638 har följande inskrift: "Friedrich Herzog zu Braunschweig und Lüneburg + Coadjutor des Stifts Ratzeburg + Thumprobst Erzstifts Bremen. — Fried ernehrt + Unfried verzehrt". De tre andra mynten utgöra ¼ öre från drottning Kristinas tid, en daler silvermynt, nödmynt

från Karl XII:s dödsår 1718 med inskriften "Flink och Färdig" samt 1 öre kopparmynt från Ulrika Eleonoras tid, en omprägling av Karl XII:s nödmynt. De påträffade mynten och föremålen ävensom exemplar på sten från äldre korgolv och några rester av gravstenar, som legat under mittgången äro utställda i pastora-tsmuseet, där de kunna beses.

I samband med golvens sanering tillfördes dessa makadam, varefter grovgjutning skedde före läggning av golvplattor och brädgolv. Samtidigt avknackades puts under och kring fönsterbågarna och asfalterades allt två gånger. Sedan bolster och brädgolv lagts belades korset och mittgången ävensom i vapenhuset och i kyrkans bortre ändar intill vapenhuset med tegel i format 25×25 cm. Steget från mittgången till koregolvet försågs med särskild kalksten. Restaureringen har även omfattat lagning av altarring och bänkar, utmönstring av med svamp angripna träpelare under orgelläktare och ersättning med nya och samtliga pelare understöttade av kvadratformad granitsten. Beträffande predikstol och altartavla, vilka även renoverats har himlen ovan predikstolen, ramen till altartavlan även som kronor och stjärnor i orgeln blivit nybelagda med bladguld. Kungavapen har nedtagits, ommålats och placerats på vapenhusets södra vägg. Det elektriska installationsarbetet har bestått av uppsättning och inkoppling av befintliga radiatorer, förläggning och inkoppling av nya gruppledningar för el-radiatorer och en del ändringar av belysningen i kyrkan och uppsättning av lampetter. Det mest omfattande arbetet har målningen av kyrkan varit såsom ommålning

av väggar och valv såväl i långskeppet som i koret, av dörrar, pelare under orgeln, bänkar, predikstol, orgelläktare och orgelfasad, altarskrank, överhuvudtaget allt invändigt från ingången till sakristians utgångsdörr. Väggar och valv har målats i gotisk stil, i stort sett efter den av dekorationsmålare Cederholm vid sekelskiftet uppgjorda målningen. Enda delen av kyrkan, som inte har ommålats är taket i den del av koret, som är närmast långskeppet, där det blåa taket blott har tvättats. Bänkar och övrigt trävirke, bortsett från pelare, har målats i s. k. piskad ek. Kyrkan har genom den genomgångna renoveringen i stort sett bevarat sitt utseende. Det utförda arbetet gör skäl för namnet renovering, förnyelse. Äldre församlingsbor komma att känna igen sin barndoms kyrka och för det uppväxande släktet kommer den att ungefär te som för den generation, som levde för 60 år sedan.

Kyrkans orgel har före invigningen renoverats och omdisponerats. Även utvändigt har en del arbeten utförts. Skorstenen å kyrkans tak har borttagits och taket lagats. Kyrkogårdsmurens puts har lagats. 100 gamla tegelpannor å muren har utbytts och fogning å nästan samtliga pannor har verkställts. Putsen å kyrkan utvändigt ävensom å grindstolpar har utförts och kyrkan, bårhus och grindpelare har vittats två gånger med slagen kalk.

Det utförda renoveringsarbetet har utförts beträffande byggnads- och snickeriarbeten av byggmästare Karl Isberg, Klagstorp, i vad det avser målningsarbetet av målaremästare Ossian Lundström, Skurup, det elektriska installationsarbetet av Nya elektriska

installationsaffären, Ove Olsson, Klagstorp, orgelns renovering av A. Magnussons orgelbyggeri, Göteborg, och kalkningen av kyrkan, bårhus m. m. av Gunnar och Bertil Larsson, Limhamn.

Församlingens kyrkoråd, som har fungerat såsom byggnadskommitté, har bestått av ledamöterna Erik Persson, Hemmesdynge 14, Gotth. Svensson, Björkliden, Evald Truedsson, St. Isie 6, Erik Månsson, Hemmesdynge 1, Helge Hansson, Hemmesdynge 6 och Helmer Jönsson, Saga. Ledamoten och kyrkovärden Erik Persson avgick vid årsskiftet 1959—60 och nyvaldes som ledamot Arne Nilsson, Linehill. Som ordförande har fungerat författaren till denna skrift.

Till den nu stundande invigningen av kyrkan har församlingen tillfört många vackra och värdefulla gåvor. En sådan vill jag även beteckna de gamla kyrkodörrar, som uppsatts mellan vapenhuset och själva kyrkan.

Dörrarna tillkommo under prosten Hindbecks tid. Ritningarna godkändes samtidigt med den gamla orgeln i maj 1856. Dörrarna med blyinfattade små rutor delvis i färg ha sedan utangerats och återfunnos i fru Emma Jeppssons bostad i Södra Aby. Genom tillmötesgående från arvtagarna till henne, trafikbiträdet Harry Hansson och hans hustru Margit, Anderslöv, har församlingen lyckats återfå de värdefulla dörrarna.

En madonnabild har skänkts till kyrkan från en givare, som önskar vara okänd. Bilden, som är c:a 150 år gammal har utförts i Italien, varit placerad i en holländsk kyrka, kom i tyskarnas händer under andra världskriget och fördes på okända vägar till

Sverige, där den inköptes på ett antikvariat i Malmö för att pryda Hemmesdynge kyrka, som en gång under 1100-talet invigdes åt jungfru Maria.

Åtskilliga textilier ha överlämnats såsom gåvor till kyrkan. Församlingens kyrkliga arbetsförening har skänkt ett altारbrun, förfärdigat av Södra Sveriges kyrkliga textil i Lund. Altarbrunets motto är "Kristi förhärligande" och utgöres från vänster av bilder återgivande julen "De vise männen", Kristi förhärligande på "Förklaringsberget" och påsken "Uppståndelsen". Figurerna äro åtskilda från varandra med Ivenne kors. Fru Emmy Jakobsson f. Trulsson, Saga, har donerat en mässkrud i violett med gaffelkors i guld samt ett predikstolskläde i samma färg. Kyrkokören har skänkt ett underantependium i grönt och ett predikstolskläde i samma färg. Dessa arbeten ha utförts av Pro Ecclesia i Malmö. Församlingen har bekostat en altarduk och ett underantependium i vitt med kors av guldråd. Kyrkliga ungdomskretsen har bidragit med ett predikstolskläde i vitt. Dessa textilier ha utförts av Södra Sveriges kyrkliga textil. Därjämte har fröken Thilda Nilsson, Malmö, skänkt några dopservetter.

Som en församlingens gemensamma gåva, till vilken alla hem bidragit, placeras å altaret på invigningsdagen ett kors i silver. Där korsarmarna gå samman är en törnekrans och i mitten en sten av äkta bergkristall.

Kyrkl. arbetsföreningen har såsom gåva överlämnat sex silverjusstakar vilka skola omgiva korset med tre på vardera sidan och i stigande storlek. Därjämte prydes altaret av två silverva-

ser, en gåva av folkskollärarinnan, fru Elsa Persson, f. Svensson. Den ena vasen har inskriptionen: "Om än varje träd och gräs på vår mark fått stämma och talande tunga" och den andra: "Förmådde de aldrig till fyllest Guds Son, Vår Frälsare Jesus, lova".

Därjämte har kyrkliga ungdomskretsen som en gemensam gåva till Hemmesdynge och Södra Åby församlingar under årens lopp sparat ihop till en brudkrona i förgyllt silver. Brudkronan som har "prinsessetyp" är mellan kronspetsarna prydd med tre hjärtan och tre kors, dessa senare i samma utseende som kyrkl. ungdomskretsarnas märke. Brudkronan är dekorerad med rubiner, akvamariner, ametister och odlade pärlor. Alla dessa föremål, korset, ljusstakarna, vaserna och brudkronan, äro utförda av hovjuvelerare Harald Nilsson, Malmö.

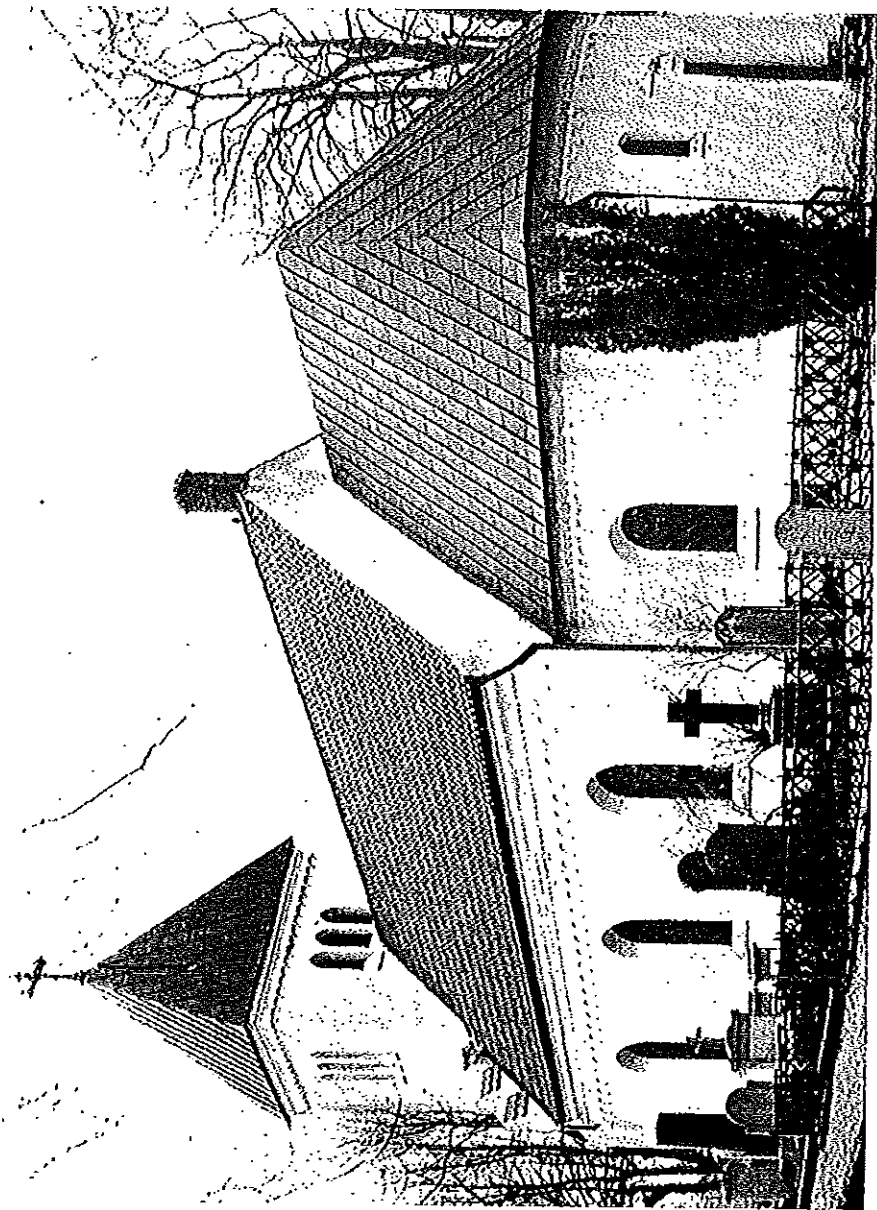
Under den sällsynt varma sommaren 1959, när restaureringsarbetena i kyrkan pågingo stodo kyrkans dörrar och fönster öppna och då inträffade det att en svala byggde sig ett bo i främre korset, där valvbågarna gå samman, just ovanför själva altarbordet. Osökt kommer man att tänka på orden i Davids 84:e psalm: "Huru ljuvliga äro icke dina boningar, Herre Sebaot. Min själ längtar och trängtar efter Herrens gård, min själ och min kropp jubla mot levande Gud. Ty sparven har funnit ett hus och svalan ett bo åt sig, där hon kan lägga sina ungar, dina altaren, Herre Sebaot, min konung och min Gud".

Med längtan ha vi sett fram mot den dagen, då kyrkan åter står öppen för var och en som vill fira gudstjänst. Må vi samlas i Herrens hus vid Ordets förkunnande och sakramentens bruk, väl

medvetna om vad kyrkan kan skänka oss i en svår och sönd-
ringslysten nutid och en oviss framtid.

Min själ stor längtan har
Och glad sin tillflykt tar
Till dina helga gårdar,
Där dina barn du vårdar,
Där de, i dig förnöjda,
Sig av din kärlek fröjda.

Som fågeln fri och snar
Till kända nästet far
Att där i frid få vara
För oro, våld och fara,
Så själen till dig längtar
Och till ditt altar trängtar.

Hemmesdyngce . kyrkas exterior

